

WOORD VOORAF	3
BELEIDSPANNING AMVB 2024-2028 Steph Feremans	5
ARCHIEFAANWINSTEN ZOMER EN NAJAAR 2022 Florian Daemen en Christopher De Keyser	13
CURIOSUM HET GULDENBOEK VAN HOOP IN DE TOEKOMST BRUSSEL KRONIEK VAN EEN KONINKLIJKE TONEELMAATSCHAPPIJ Steph Feremans en Christopher De Keyser	27
100 JAAR KONINKLIJK LANDJUWEEL Frank Vanhaecke	49
LICHTPUNT IN DE DUISTERNIS MUURSCILDERINGEN IN BRUSSEL 1970-1995 Joris Sleebus	53
INITIA KUNST EN FILOSOFIE Frank Vanhaecke	81
TE BOEK DE HISTORISCHE ROMAN ARCHIEF EN VERBEELDING Frank Vanhaecke	88

cover: Eric Carpreau, *Werfarbeiders / Ouvriers de chantier*, muurschildering, 1978

Waarde lezers,

We hopen dat 2022 jullie gunstig gezind was en 2023 nog beter moge worden. We duimen ook voor onszelf: uiterlijk 15 januari moeten we het beleidsplan 2024-2028 indienen bij de Vlaamse overheid. Hopelijk is die ons ook gunstig gezind en krijgen we de komende vijf jaren de nodige middelen toegeschoven om onze opdracht verder te kunnen vervullen. Deze Arduin-aflevering vangt aan met onze nu in steen gebeitelde goede intenties!

Bij onze archiefaanwinsten zitten weer heel wat razend interessante collecties! Podiumkunsten, cultuurfondsen, affiches, bibliotheken en zelfs lagere scholen: ze vinden allemaal de weg naar het AMVB. Gelukkig maar!

Een van de mooiste aanwinsten is het Guldenboek van de Koninklijke Toneelmaatschappij Hoop in de Toekomst. Dat is niet meer of minder dan een 'topstuk' in onze collectie. Maar topstukken zijn kwetsbaar, vandaar de volledige transcriptie in deze kolommen. Hopelijk geven de teksten en enkele foto's u een idee van de grote emotionele waarde die gehecht werd aan dit guldenboek. Tegelijk leest u tussen de regels de geschiedenis van 1894-1948, voor de betrokkenen een visie op de toen actuele realiteit! We hebben de ambitie om in de verdere toekomst dit soort bronnen ook digitaal aan te bieden via onze website.

Helemaal in dezelfde sfeer besteden we ook aandacht aan het Koninklijk Landjuweel. Deze competitie voor amateurtoneel vierde immers haar eeuwfeest, en dat verdient op zijn minst een bloemetje!

Nog tot eind januari kan u bij ons de tentoonstelling Lichtpunt bezoeken, over de muurschilderingen in de Noordwijk. Het AMVB is gesloten tussen Kerst en Nieuwjaar, maar wie ook nadien hier niet langskomen kan, krijgt in het artikel alvast de link naar de webversie. Curator van de tentoonstelling, Joris Sleebus behandelt in zijn bijdrage de ruimere context van het

fenomeen, eerst wereldwijd in tijd en ruimte en dan met focus op onze 19 gemeenten in de vorige eeuw.

Vervolgens besteedt Frank Vanhaecke op zijn beurt aandacht aan een andere recente aanwinst, het artistieke archief van Initia. Deze vereniging is sinds 1999 actief als projectorganisatie voor hedendaagse kunst en praktische filosofie. Hij laat daarbij vooral de poëzie van enkele foto's hieruit los op uw netvlies en de uitgesproken waarheden uit kindermond. Kunst en filosofie, het verkennen waard.

In een laatste artikel staat onze huisredacteur stil bij vier historische romans die de laatste jaren in onze contreien verschenen. Geen boekbesprekingen in de klassieke zin, zoals vorige keer Tijn Uilenspiegel. Wel enkele overwegingen bij het métier van historici en romanschrijvers en het gladde speelveld tussen beide. Ik kan u trouwens de lectuur van deze vier boeken van harte aanbevelen!

Een laatste woordje: helemaal achteraan op de achterflap vindt u een oproep om ons huis een financieel steuntje te gunnen. Eenzelfde oproep doen we nogmaals in bijlage, een nieuwjaarsbrief als het ware. Voor vzw's zoals de onze valt de energiecrisis immers ook zwaar, maar een energiepremie krijgen wij niet... Een kleine ingreep dringt zich alvast op: onze abonnementsprijs verhoogt van €30 naar €40 per jaar. Dit is alleen al voor de drukkosten en verzending noodzakelijk geworden, daarmee kunnen we echt geen extra graadje Celsius verwarmen. Wij rekenen op uw begrip en vrijgevigheid!

Met dank alvast,

Steph Feremans, Directeur.

BELEIDSPLANNING AMVB 2024-2028 SAMENGEVAT

Steph Feremans

Dit artikel werd geschreven ten behoeve van de leden van de Algemene Vergadering van het AMVB voor de bespreking en goedkeuring van het meerjarenbeleid zoals gepresenteerd op 13 december 2022 en uiterlijk in te dienen bij het departement Cultuur Jeugd en Media van de Vlaamse Regering voor 15 januari 2023.

De planning 2013-18 werd eerder in deze kolommen toegelicht, *Arduin 13*, pp 4-7. Dat beperkte zich toen tot het uitleggen van de functies die een archief vervullen moet. Vandaag gaan we iets verder in onze ambities, zoals u hieronder lezen kan. Wie de volledige teksten wil raadplegen kan daarvoor over afzienbare tijd terecht op onze website.

Waarom een beleidsplan?

Deze strategische denkoefening is een verplichte passage voor alle instellingen die gesubsidieerd worden in het kader van het Cultureelerfgoeddecreet, dat een laatste keer vernieuwd werd in 2021. Dit geeft ons de kans om opnieuw volwaardig ingedeeld te worden bij de 'bovenlokale collectiebeherende instellingen'. In de vorige versie van het decreet ontbraken immers specifieke regels die dit statuut voor ons konden verzekeren. Daarom werden we sindsdien *ad nominatim* gesubsidieerd.

Voorafgaandelijk volgde de directeur de online-vorming die door FARO aangeboden werd. In maart 2022 werd de samenstelling van het planningsteam goedgekeurd door de RvB en de AV: uit eigen huis de voorzitter, een lid van de AV, de directeur, publieksmedewerker en een archivaris, aangevuld met de directeur van BRIO, het hoofd van de VGC-erfgoedcel, de Cultuurbeleidscoördinator van Brussel en een onafhankelijk onderzoeker die ook voor de eindredactie zou instaan.

Een eerste noodzakelijke stap in het planningsproces is het kritisch beschouwen van onze missie, visie en achterliggende waarden. Sinds 2002 heeft het Archief en Museum voor het Vlaams Leven te Brussel vier beleidsplannen uitgewerkt en grotendeels uitgevoerd. Het vijfde zou kunnen vasthouden aan eerder geformuleerde missies (jawel ook die evolueerden reeds) en visies. Maar dat doen we niet. Onze omgeving stond ook niet stil, de digitale evolutie is

slechts één voorbeeld hiervan. Dit vijfjaarlijks denkproces is een ijkpunt om stil te staan bij de verwezenlijkingen en verbeterpunten van die eerder geformuleerde ambities.

Voor de hier nieuw uitgeschreven missie, visie en achterliggende waarden grepen we terug naar de oorspronkelijke doelstelling van het AMVB, keken we over het muurtje bij collegae en gingen we te rade bij het planningsteam en overige 'stakeholders': het personeel, onze bezoekers, het wetenschappelijk comité en via sociale media bij toevallige passanten die ons huis van haar noch pluim kenden. Begin december kregen we van de partnerinstellingen nog het dringende juridische advies om ook een paragraafje toe te voegen over het capteren van digitaal materiaal met oog op het algemeen belang.

Missie

Het Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel wil een (inter)nationaal zichtbare, ruimhartige en pluralistische Brusselse instelling zijn, die bijdraagt aan de kennis van en waardering voor de specifieke bijdrage van de Nederlandstalige organisaties en Brusselaars in de wording van de Vlaamse, Belgische en Europese hoofdstad vanaf de negentiende eeuw tot vandaag. De unieke collectie van het AMVB is een geheugen van en vitrine voor de Nederlandstalige Brusselse geschiedenis. Het verzamelt, borgt en onderzoekt het documentaire erfgoed van alle deelnemers in het Nederlandstalige aandeel in dit rijke maar voor velen onbekende verleden. Dat is elders niet te vinden en het is daarmee ook een bron van inspiratie en tegelijk ook motor voor het in kaart brengen van deze geschiedenis van Brussel.

Het AMVB verwerkt zowel fysiek als digitaal (gedigitaliseerd en born digital) materiaal, met het oog op archivering in het algemeen belang. Dit omvat o.a. sociale media, websites en born digital archieven.

Visie

Het AMVB verzamelt en waarborgt het behoud en beheer van het Nederlandstalige erfgoed van en over Brussel. Als schatkamer van het Vlaamse Brusselse erfgoed biedt het AMVB een inkijk in het verleden en een blik op de toekomst. Daarmee wil het zowel lokale bewoners als (inter)nationale bezoekers aantrekken, verbinden en inspireren.

Het AMVB sensibiliseert archiefvormers en het publiek voor de waarde van hun archivalisch, materieel en immaterieel erfgoed. Hierbij zet het AMVB in op zowel ervaringsgericht als formeel leren voor jong en oud, voor professioneel

en amateur.

Het valoriseert zijn verzameling en kennis via publicaties en tentoonstellingen in een gastvrij en open huis. Het stelt zijn expertise ten dienste van allen die deze valorisatie - liefst participatief- kunnen versterken. Het doet dit in samenwerking met andere erfgoedinstellingen, in het bijzonder met Brusselse instellingen met een soortgelijke opdracht.

Waarden

Het AMVB is zich bewust van zijn maatschappelijke en culturele verantwoordelijkheid. Daarbij wil het zijn werking op een sterk democratische, transparante, participatieve en duurzame manier laten verlopen middels:

- een brede en diverse participatie in zijn adviesorganen en dagelijkse werking, en door actief vrijwilligers in te schakelen;
- duurzaam te handelen, de evoluties in onze maatschappij te blijven documenteren en de kennis hierover te delen;
- het respecteren van de gedragscode goed bestuur in een geest van pluralisme, en een transparante boekhouding te voeren, zodat alle partners vertrouwen kunnen hebben in de correcte werking van de instelling;
- kwaliteitsvolle en creatieve initiatieven te bieden aan alle geïnteresseerden die een historische beleving van het echte Brussel van gisteren nastreven en deze van vandaag blijvend te kleuren.

Een tweede noodzakelijke stap is het evalueren van de lopende beheersovereenkomst. Hiervoor kregen we de nodige aandachtspunten aangereikt door het departement CJM die onze werking halverwege de lopende beleidsperiode doorlichtte.

De conclusie was positief: het AMVB voert de beheersovereenkomst globaal genomen voldoende uit.

Toch waren er aandachtspunten. Enkele werden reeds aangepakt, andere staan op het to-do lijstje en hopen we af te vinken voor het plaatsbezoek in 2023 i.h.k.v. onderhavige aanvraag. Alle aandachtspunten werden opgenomen in het actieplan voor 2023. Belangrijkste daarvan is het collectieplan vervolledigen, incl. cijfermatig plan om achterstand te verwerken. Dat is gebeurd en het maakt deel uit van de aanvraag. Goed nieuws in de marge hiervan: de verwerkingsachterstand uitgedrukt in stekkende meters bleek veel kleiner dan eerder gedacht omdat deze voorheen werd berekend op basis van het aantal archiefoverdrachten.

Vier actieterreinen

In aanloop naar het herformuleren van de missie en visie en onderliggende waarden tekenden zich 4 onderscheiden actieterreinen af die we voor de beleidsperiode 2024-2028 nadrukkelijk prioritair stellen.

1) Voldoen aan de vereisten van het cultureelerfgoeddecreet om als bovenlokale collectiebeherende instelling erkend te worden en daartoe de organisatorische uitdagingen qua bestuur, personeel, ICT, financiën en huisvesting soepel, snel, efficiënt en met oog voor duurzaamheid aan te pakken.

2) Focus op het meest fragiele erfgoed. Vandaag is dat het digitale erfgoed uit de eerste decennia van de digitale transformatie, maar ook het digitale materiaal dat nu gecreëerd wordt.

3) Om onze missie te verwezenlijken is een grotere naamsbekendheid nodig. Heel het Brusselse én Nederlandstalig maatschappelijk werkveld moet spontaan het AMVB zien als natuurlijke bestemming van zijn erfgoed, als 'een geheugen voor Brussel'. Ook in het wereldwijde web moeten we beter zichtbaar zijn. We denken aan een nieuwe *baseline* of ondertitel, maar desnoods gaan we naar een breed gedragen naamswijziging.

4) Een jubileum. In 2027 bestaat het AMVB 50 jaar. Een momentum dat als deadline kan fungeren om tegen dan de gekende hiaten en achterstanden weg te werken en dit huis van geheugenissen met vuurwerk en paukenslagen in het licht te zetten.

Die vier ambities moeten elkaar versterken, maar om ze te realiseren gaan we beter stapsgewijs te werk. Net als in de vorige cycli hadden we daartoe gebruik kunnen maken van een SWOT-analyse. Omdat we het gevoel hadden dat dit ons niet veel wijzer zou maken, verkozen we een alternatieve werkwijze. Voor het vierde actieterrein, de jubileumviering, werd een diepgaandere analyse overbodig geacht.

Lawaai?

De NOISE-analyse (Needs, Opportunities, Improvements, Strengths en Exceptions) is een variant op de SWOT-analyse. Nadeel daarvan is dat er te veel gekeken wordt naar zwaktes i.p.v. kansen, en ook bedreigingen te zwaar doorwegen. NOISE resulteert in meer focus op kansen en sterktes en kan de organisatie een nieuw élan bezorgen. Hiervoor werden de leden van de Algemene Vergadering uitgenodigd op zaterdag 10 september 2022.

De deelnemers deden zowel per mail, telefoon, nadien en ter plekke hun duit in het zakje. Ze werden gevraagd na te denken over de 2de en 3de eerder bepaalde prioriteiten en werden opgedeeld in twee groepen om elk één daarvan aan te pakken. De allereerste prioriteit kwam immers aan bod in de voormiddag bij de evaluatie-oefening van de Raad van Bestuur. Deze werd uitbesteed aan een extern consultant, dhr. Joris Ghijsels. Zijn methode was zeer gelijkend aan de NOISE-oefening (post-its om ideeën te oogsten die daarna in groep besproken werden). Zijn conclusie hernemen we hieronder.

Prioriteit 1: Als soepele maar slagvaardige organisatie voldoen aan de functievereisten voor bovenlokale collectie-beherende instellingen.

Het functioneren van de RvB werd diepgaand besproken. Belangrijkste conclusies waren het definiëren van de noodzakelijke competenties van nieuwe bestuurders en het vastleggen van een gedragscode. Zowel de nodige competenties als de nieuwe Gedragscode werden dan in een tweede sessie op 8/10/2022 finaal vastgelegd.

Prioriteit 2: Focus op het digitale erfgoed. De deelnemers oordeelden dat dit een specialistisch thema is dat beter door de staf wordt aangestuurd. De groep voelt zich niet thuis in deze materie en kon bijgevolg de NOISE-analysioefening niet maken zoals theoretisch voorgeschreven en praktisch voorbereid. De moderator moest hierdoor vaak zelf input geven over wat we concreet doen inzake digitaal archiveren. Toch kon archivaris C. De Keyser enkele conclusies optekenen. De staf zou later hieruit de nodige strategische en operationele doelstellingen distilleren.

Prioriteit 3: Meer naamsbekendheid. Deze oefening resulteerde wel in een aantal mogelijke verbeterpunten en concrete acties. Een groep hieruit:

- Instagram heractiveren
- Meer sexappeal via klassiek maar eigentijds imago en sprankelend logo
- Aanwezigheidspolitiek in gemeenschapscentra, Muntpunt en

overige bibliotheken via folder

- Aanbod publieksruimte en vergaderfaciliteiten...
- Samenwerking met heemkundige kringen, gidsenverenigingen en gidsenopleiding COOVI
- Inkom verfraaien, warmere uitstraling die nieuwsgierigheid opwekt
- Multifunctionele ruimte als portrettengalerij...

Na verdere brainstorming in het planningsteam werden uiteindelijk de strategische en operationele doelstellingen weerhouden. Vervolgens beschreef het kernteam dan de nodige acties om deze doelstellingen te realiseren en werden ook de indicatoren opgesteld die het behalen van gestelde doelen kwantitatief kunnen aantonen. Het planningsteam, leden van het wetenschappelijk comité en de Raad van Bestuur zetten de laatste puntjes op de i's op de RvB van november. Daarna werden plannen en acties omgezet naar begrotingscijfers en na een laatste check-up van de RvB werd het geheel dan finaal voorgelegd aan de Algemene Vergadering van december.

Aan de drie eerstgenoemde prioriteiten konden we zodoende meerdere strategische doelstellingen koppelen, in totaal niet minder dan 10. Deze worden overzichtelijk voorgesteld in een Excel-tabel.

Transversale functies

De vijf klassieke functies van een archief zijn

- 1) het herkennen en verzamelen van representatieve collecties;
- 2) het behouden en borgen van dit erfgoed;
- 3) het verzekeren van onderzoek hierrond;
- 4) het presenteren en valoriseren van de collectie;
- 5) met steeds een participatieve werking.

In zijn visienota vroeg de minister echter ook om oog te hebben voor wat men transversale functies noemt: Diversiteit, Duurzaamheid en het Digitale. Deze drie terreinen worden in het dossier dan ook apart toegelicht. Tenslotte wordt ons gevraagd uit te leggen hoe ons plan aansluit bij de beleidsvisie van de Minister. Dat leek ons een beetje overbodig aangezien we eigenlijk dezelfde accenten leggen: het AMVB is inzake **samenwerking en netwerken** al zeer lang in lokale en bovenlokale netwerken actief. In het vooruitzicht van ons jubileum ambiëren we ook internationale samenwerking.

Erfgoedzorg centraal: ook hierin zijn we sinds meer dan 2 decennia professioneel beslagen, en als voldoende bekwaam beoordeeld door het departement. Daarenboven is het preserveren van het **digitale erfgoed** en beheer hiervan als tweede prioriteit naar voren geschoven in ons beleidsplan, in nauwe samenwerking overigens met de collega's. Ook het sensibiliseren hierrond staat bovenaan de agenda: voor zeer velen is het besef immers nog niet doorgedrongen dat dit uiterst fragiel erfgoed is. We gaan verder op een kwaliteitsvolle wijze aan de slag met digitale processen in het geheel van de werking.

Iedereen voor erfgoed, erfgoed voor iedereen: Het AMVB is gegroeid vanuit een participatieve praktijk en deze zet zich ook vandaag verder door. We reiken de hand naar anderstaligen en nieuwkomers in de stad en mikken bij alle publieksinitiatieven telkens ook in het bijzonder op de doelgroep van de schoolgaande jeugd.

ARCHIEFAANWINSTEN ZOMER EN NAJAAR 2022

Florian Daemen en Christopher De Keyser

Archief van Marianne Van Kerkhoven

[BE AMVB 387]

Marianne Van Kerkhoven (1946-2013) was een Vlaamse dramaturge en theatercriticus. In de jaren 1970 zorgde ze mee voor de introductie van het politiek geïnspireerde vormingstheater in de Vlaamse theaterwereld. Hiermee baande ze mee de weg voor de Vlaamse Golf in de jaren 1980. Als schrijver van theaterstukken bepaalde ze mee de artistieke identiteit van het Kaaitheater. Met haar artikels en lezingen had ze ook in het buitenland een blijvende invloed.

Marianne Van Kerkhoven werd in 1946 geboren als dochter van de choreografe Jeanne Brabants en Bert Van Kerkhoven, destijds directeur van de KNS (Koninklijke Nederlandse Schouwburg) in Antwerpen. Marianne zou al snel in de voetsporen van haar ouders treden. Al tijdens haar studies aan de VUB speelde ze mee in het studentencabaret. In 1968 behaalde ze haar licentie met een verhandeling over het kamertoneel van de jaren 1950. Na een jaar in het onderwijs te hebben gewerkt, kon Marianne in 1969 aan de slag als dramaturge bij de KNS. Daarmee was zij één van de eerste aangenomen dramaturgen in het Nederlandstalige theaterwezen.

De samenwerking bleek echter van korte duur te zullen zijn. Toen de KNS in 1970 weigerde om haar stuk Het Trojaanse Paard of de stuitbare opkomst van Viktor de Brusselleire te spelen, een uitgesproken politieke satire die rechtstreeks verwees naar Paul Vanden Boeynants, stapte Marianne op en richtte ze met voormalige acteurs van de Beursschouwburg het gezelschap Het Trojaanse Paard op. Ze zou de komende jaren nog verschillende stukken voor het gezelschap schrijven, allemaal met een sterke politieke insteek. In 1981 droeg Marianne Het Trojaanse Paard over aan Jan Decorte, maar ze bleef wel actief in de Raad van Bestuur.

In diezelfde periode kwam Marianne in contact met Hugo De Greef, de oprichter en bezieler van het Kaaitheaterfestival. Marianne zou zich vanaf dan blijvend met het Kaaitheater associëren. Vanaf 1985 tot aan haar dood in 2013 werkte ze er als huisdramaturge. Begin jaren 2000 schreef ze ook halftijds stukken

Archief van Marianne Van Kerkhoven, 44 notitieboekjes [BE AMVB 387]

Aan de leden van de

Raad van Advies voor
Toneelkunst.

Brussel, 15 maart 1983.

Geachte,

hierbij ingesloten vindt u de aanvraag tot
subsiëring van HTP (HET TROJAANSE PAARD) VZW.

In deze aanvraag is ingesloten een reële
raming van uitgaven en inkomsten voor volgend seizoen.
Omdat we van oordeel zijn binnen de D-kategorie van het
Dekreet meer te doen dan onze plicht - en dit voor een
stijgend aantal toeschouwers, daarbij enkele kanttekeningen.

Een 'dubbele' boekhouding ...

-- de lonen, die we uitbetalen liggen nog altijd ver
onder de wettelijke barema's. Dit wordt stilaan onhoud-
baar. Voor het soort theater, dat we willen spelen zijn
bovendien meer dan de vijf kernacteurs nodig, die we nu
aanwerven. Een achttal.

-- in het budget dienen, indien het werkzaam wil zijn,
de vaste produktiekosten (300.000,- BF) veilig gesteld.
Dat zijn ze nu niet. Bovendien is het in een tijd van
stijgende prijzen realistisch om per produktie 150.000,-BF
meer uit te trekken. Zeker als co-producenten en sponsors
steeds moeilijker kunnen worden gevonden.

-- voor de technische, dramaturgische en administratieve
infrastructuur van de groep doen we tot nu een (niet steeds
ingewilligd!) beroep op alternatieven als BTK of DAC. Als
HTP op continue basis wil doorwerken, spreekt het vanzelf
dat na een tijd ook een kern aan vast personeel ontstaat.
Waar die van betaald worden?

.../...

voor het productiehuis Het Net van Josse De Pauw. Bij het Kaaitheater was Marianne verantwoordelijk voor de eigen huisproducties en de coproducties. Het was in deze functie dat ze haar visies op dramaturgie verder kon uitwerken en verfijnen.

Haar loopbaan beperkte zich echter niet tot enkel de theaterhuizen. Ook na haar studies bleef Marianne actief als theaterwetenschapster, met een sterke focus op theater als politiek statement. Van 1976 tot 1982 werkte ze als attaché-assistent van de Onderzoeksraad aan de VUB en zetelde ze mee in de Werkgroep Vormingstheater. Binnen deze context werkte ze mee aan een nieuw kritisch-wetenschappelijk discours voor het Vlaamse toneel, wat nodig was om de veranderingen die het vormingstheater en de Vlaamse Golf teweeg hadden gebracht te incorporeren. Marianne schreef mee aan verschillende publicaties die de Werkgroep uitbracht, ook nadat ze de VUB verlaten had in 1982. Zij bleef gedurende de rest van haar leven wetenschappelijke artikels over dramaturgie en de podiumkunsten schrijven.

Marianne Van Kerkhoven was op verschillende momenten ook redactrice bij theater- en politiek-culturele tijdschriften. Tijdens haar periode aan de VUB was ze betrokken bij *Kultureel Front*. In 1982 was ze mee betrokken bij de oprichting van *Etcetera* en tussen 1990 en 1995 was ze hoofdredactrice van het internationale tijdschrift *Theatertijdschrift*. Als intellectueel bleef ze de opkomst van het politieke theater verdedigen. Zij werd gezien als een autoriteit in haar veld en werd regelmatig in binnen- en buitenland uitgenodigd voor panelgesprekken, lezingen en debatten. Ook heeft ze op meerdere momenten les gegeven, onder meer aan P.A.R.T.S. (de dansschool van Anne Teresa De Keersmaker), het RITS in Brussel en Dasarts in Amsterdam. Haar invloed op het denken over theater mag niet onderschat worden.

Ten tijde van haar overlijden was het archief van Marianne Van Kerkhoven verdeeld over twee locaties: één deel lag nog op haar bureau in het Kaaitheater, terwijl het andere zich bij haar thuis bevond. Beide onderdelen werden in 2019 in het Kaaitheater - zij had haar archief aan hen nagelaten - samengebracht, om het jaar daarop naar de Kaaistudio's te worden verhuisd. Wegens geplande verbouwingen kon het archief ook daar niet blijven en aangezien het Kaaitheater reeds een groot deel van haar papieren archieven bij het AMVB bewaart, lag het voor de hand om ook het archief van Marianne Van Kerkhoven in de Arduinkaai onder te brengen. In de zomer van 2022 vond de overdracht plaats.

Het archief beslaat de volledige professionele carrière van Marianne Van Kerkhoven. Het merendeel bestaat uit dossiers inzake de producties die ze voor het Kaaitheater heeft gemaakt. Deze bevatten onder andere correspondentie, scripts en allerhande documentatie. De productiedossiers worden aangevuld met een aantal bestuursdocumenten van het Kaaitheater. Haar werk voor Het Trojaanse Paard en Het Net zijn eveneens goed in het archief gerepresenteerd, beide via zowel productiedossiers als meer administratieve stukken. Zeer interessant is de serie van 44 notitieboekjes. Marianne leek deze boekjes te gebruiken als kladboekje waarin ze op elk moment iets kon schrijven. Ze staan dan ook vol met vergadernotities, bibliografische referenties en redactienotities, maar bevatten bijvoorbeeld ook lange notities die zij maakte uit de boeken die ze las. Deze boekjes documenteren het dramaturgische proces dat zij doorliep bij het voorbereiden van een productie en vormen als bron een zeer waardevolle aanvulling op de productiedossiers in het archief. De notitieboekjes bieden een inzicht in het artistieke productieproces die de dossiers niet kunnen bieden.

Ook de theaterwetenschappelijke activiteiten van Marianne zijn goed in het archief vertegenwoordigd. Veel van haar artikels, lezingen en toespraken zijn in het archief terug te vinden, evenals informatie betreffende haar activiteiten als (gast)docent. Ten slotte zijn er ook meerdere dozen met materiaal inzake haar redactiewerk voor diverse theatertijdschriften in het archief bewaard gebleven.

Het archief van Marianne Van Kerkhoven biedt een ware schat aan informatie over het Vlaamse theaterwezen vanaf de jaren 1970. Het documenteert niet alleen haar eigen dramaturgische activiteiten, maar biedt ook waardevolle informatie over de geschiedenis en werking van het Kaaitheater, en over de evoluties die de Vlaamse en Brusselse theaters tijdens deze periode doormaakten. Het archief is momenteel nog maar deels ontsloten, maar zal op termijn wel volledig toegankelijk gemaakt worden voor onderzoek.

Archief van Renaat Roels

[BE AMVB 388]

Renaat Roels (°1932) behaalde in 1955 een licentiaat sociale wetenschappen aan de Rijksuniversiteit Gent en promoveerde er 1985 tot doctor. Na zijn studies ging hij aan de slag als wetenschappelijk onderzoeker. Van 1964 tot 1995 was hij werkleider van het Centrum voor Andragogisch Onderzoek. Ook was hij deeltijds professor aan de Vrije Universiteit Brussel.

Uit het archief van Renaat Roels [BE AMVB 388]

Stellingen i.v.m.
KULTUREEL WERK TE BRUSSEL

R. Roels

1.
Kultuur is de inspanning van de mens om zichzelf en de wereld rondom hem (natuurlijke en maatschappelijke) te kennen, te begrijpen, te beoordelen en op grond van zijn inzicht en oordeel (waarden, normen) vorm te geven ten bate van het welzijn van allen (subjektieve cultuur).

Kultuur is ook het resultaat van deze inspanning van de mens : stoffelijke goederen (gebouwen, fabrieken, werktuigen) en onstoffelijke (theoriën, taal, recht, politieke organisatie van een land, moraal, e.d.).

In een accumulatieproces van eeuwen, stapelen zich deze stoffelijke en onstoffelijke goederen op, sommige worden vergeten, vernietigd of weggelaten, andere worden overgedragen van generatie op generatie (spontane enkulturatie en bewuste opvoeding). Dit proces geeft vorm aan de mentaliteit, de gewoonten, het dagelijks leefmilieu van groepen mensen, van een volk.

Kultuur is eendeels erfgoed van een volk, anderdeels blijvende opdracht tot voortdurende overdracht, herziening, verbetering van dit erfgoed in functie van groter welzijn. Aan deze opdracht kan niemand ontsnappen, want ieders leven is een kleine, maar reële positieve of negatieve bijdrage tot de cultuur. In deze opdracht ligt de plicht tot solidariteit, tot kritische zin, tot creatieve opbouw besloten : geen enkele cultuur is volmaakt, het proces is nooit af. Iedere generatie moet zijn eigen verantwoordelijkheid nemen.

2.
Te Brussel ontmoeten twee culturen elkaar in de persoon van mensen en groepen die er mede drager van zijn. Omdat de cultuur de stempel draagt van de maatschappelijke verhoudingen en de produktiewijze waaruit zij ontstaat, is de nederlandse (of Vlaamse) cultuur te Brussel sinds enkele eeuwen teruggedrongen door een (franse) cultuur, omdat deze gedragen werd door hen die de produktiemiddelen bezaten (de grond, de fabrieken, de kantoren) en daardoor de macht (gemeentebesturen, centrale administratie) en het daarvan afhankelijke partikuliere of openbaar dienstbetoon (liefdadige instellingen, scholen, KOO's, ziekenhuizen, enz.). Onbewust en bewust werd deze economische macht gebruikt om de (franse) cultuur van de bezittenden en machthebbers aan de Vlaamse bevolking van Brussel en omstreken (zoals in het Vlaamse land) op te dringen.

Indien Brussel aan de andere kant van de taalgrens had gelegen met een oorspronkelijk franssprekende bevolking, maar met nederlandstalige bezitters van produktiemiddelen, macht en sociaal-kultureel dienstbetoon, had het proces waarschijnlijk andersom in het nadeel van de franse cultuur gewerkt (cfr. de verhouding Engels-Frans in Frans Canada).

Renaat Roels is verbleef in het Centrum voor Andragogisch Onderzoek, van 1964 tot 1995, en heeft daar zijn doctoraat behaald. Sinds 1964 is hij verhuisd naar de Koningstraat in Brussel. Hij is een van de oprichters van de Vlaamse Vereniging voor Andragogie (VVA).

In 1959 trad Roels in dienst als cursusleider en stafmedewerker bij de Stichting Lodewijk de Raet. Daar volgde hij in mei 1968 Maurits Van Haegendoren op als voorzitter van de Raad van Bestuur, een functie die hij uitoefende tot 1998. Van 1998 tot 2006 was hij voorzitter van De Wakkere Burger, een organisatie die ontstond uit de Stichting Lodewijk de Raet.

Roels engageerde zich sterk in het sociaal-cultureel werk voor de Vlamingen in Brussel. Zo was hij onder meer voorzitter van de sociaal-culturele raad van Ganshoren, lid van de Raad van Bestuur van de Agglomeratieraad voor het Plaatselijk Sociaal- Cultureel Werk te Brussel (APSKW), ondervoorzitter van de Commissie van Advies inzake Methodisch Opbouwwerk, lid van de Commissie van Advies tot bevordering van het Nederlandstalig Cultuurleven Hoofdstad-Brussel, lid van de Kultuurraad voor Vlaanderen, lid van het dagelijks bestuur van de Stichting voor de Culturele Integratie van Noord en Zuid, en redactielid van het Vlaams-Nederlandse tijdschrift *Vorming*.

Het archief van Renaat Roels reflecteert de verschillende functies die hij doorheen zijn leven vervuld heeft. Het grootste deel ervan heeft evenwel betrekking op zijn engagement voor de Stichting Lodewijk de Raet [BE AMVB 168]. De rest van zijn engagementen vloeiden grotendeels voort uit zijn werk voor de Stichting. Zo hielp de Stichting bij het oprichten en begeleiden van Vlaamse sociaal-culturele raden in de 19 Brusselse gemeenten, wat in 1972 leidde tot de oprichting van het overkoepelend en dienstverlenend orgaan APSKW [BE AMVB 199].

Een klein deel van het archief betreft stukken van Roels' echtgenote Trees Bauwens (°1936). Bauwens liep tijdens haar studie tot maatschappelijk werker stage bij de Stichting Lodewijk de Raet (1958-1959), was tussen 1960 en 1967 werkzaam bij de Bond voor Grote en Jonge Gezinnen en vervolgens tot 1996 bij de Stichting Lodewijk de Raet.

Het archief werd, voorafgaand aan de overdracht naar het AMVB in juni 2022, van een inventaris voorzien door de neef van Renaat Roels, Aimé Stroobants (voormalig conservator-archivaris van de Dendermondse musea).

Archief van de Gemeentelijke Basisschool Dertien uit Anderlecht

[BE AMVB 389]

De Gemeentelijke Basisschool Dertien is een basisschool in Anderlecht, onderdeel van de Scholengemeenschap Anderlecht. Bij een opruimactie kwam heel wat interessant historisch archief naar boven uit de periode vanaf de jaren

Archief van de Gemeentelijke Basisschool Dertien uit Anderlecht, educatief beeld van de menselijke torso en evaluatierapport [BE AMVB 389]

I. — Lichamelijke kenteekens					
	Einde van den 1 ^{ste} graad	Einde van den 2 ^{de} graad	Einde van den 3 ^{de} graad	Einde van den 4 ^{de} graad	Uitslag der Middelen School
A. - Lichaamskracht	1. sterke 2. gemiddelde 3. zwakke	3	3		
B. - Vermoedensverschijning	1. traag 2. rap	1	1		
C. - Lichamelijke gebreken	1. gezicht 2. gehoor 3. andere	N	N	5n	

II. — Verstandelijke kenteekens					
	Einde van den 1 ^{ste} graad	Einde van den 2 ^{de} graad	Einde van den 3 ^{de} graad	Einde van den 4 ^{de} graad	Uitslag der Middelen School
A. - Aandacht	1. bestendig 2. kortstondig	2	2	2	
B. - Geheugen	1. vaardig 2. langzaam	2	2	2	
C. - Opvattingssvermogen	1. vlug 2. traag	2	1	1	
D. - Opmerkingingsgeest	1. nauwkeurig 2. onvoldoende	2	2	2	
E. - Oordeel	1. bezonnen 2. onbezonnen	N	2	2	
F. - Uitdrukkingsvermogen	1. gemakkelijk 2. moeilijk	2	1	1	

N = normaal

III. — Zedelijke kenteekens					
	Einde van den 1 ^{ste} graad	Einde van den 2 ^{de} graad	Einde van den 3 ^{de} graad	Einde van den 4 ^{de} graad	Uitslag der Middelen School
G. - Leelust	1. overdreven 2. gematigd 3. weinig		3	3	
H. - Welk slag van boeken					
I. - Spraakstoringen					
J. - Vaardigheid in teekenen	2 ^{de} en 3 ^{de} graad				
K. - Meeste geliefde vakken	2 ^{de} en 3 ^{de} graad				
L. - Zwakke vakken	2 ^{de} en 3 ^{de} graad				
M. - Bijzondere aanmerkingen					schone tekeningen

III. — Zedelijke kenteekens						
	Einde van den 1 ^{ste} graad	Einde van den 2 ^{de} graad	Einde van den 3 ^{de} graad	Einde van den 4 ^{de} graad	Uitslag der Middelen School	
A. Persoonlijk karakter	1. a) snaaksch - b) ernstig 2. a) schuw - b) driest 3. a) nalatig - b) zorgzaam 4. a) woelig - b) stil 5. a) droefgeestig - (b) blijgezend 6. a) oplopend - b) kalm 7. a) schaamteloos - b) beedeerd	a	a	a		
B. - Gedrag jegens zichzelf	1. week 2. hard		2	2		
C. - Gedrag jegens de schoolmakkers	1. goed 2. gedienstig 3. ikzuchtig 4. ruw		3	3		

N = normaal

1950 tot het begin van de jaren 2000.

Onder de markante stukken bevinden zich heel wat schoolbundels, aanwezigheidslijsten, leerlingenregisters, (eindejaars)testen, schoolschriftjes en educatief materiaal zoals handboeken. Een opvallend didactisch stuk is zeker de anatomische torso.

Aan het begin van de zomervakantie ging het AMVB ter plekke bij GBS Dertien om zijn eerste basisschoolarchief in ontvangst te nemen. Als middelbareschoolarchief bewaart het AMVB al sinds 2008 het archief van het Heilig Hartcollege van Ganshoren [BE AMVB 206].

Archief van Wilfried Thielemans

[BE AMVB 390]

Wilfried Thielemans (1936-2021) was jarenlang ambtenaar bij de Nederlandse Cultuurcommissie (NCC) en later bij de Vlaamse Gemeenschapscommissie (VGC). In juli bereikten reeds enkele stukken i.v.m. de betrokkenheid van Wilfried Thielemans bij de Ancienne Belgique [BE AMVB 196] het AMVB.

Een fundamenteel deel van zijn archief, namelijk een rijke affichecollectie over het culturele leven in Brussel en Vlaanderen, bouwde Thielemans evenwel buiten de kantooruren op. Hij verwierf deze affiches wel grotendeels vanuit zijn professionele carrière bij de NCC/VGC waar ze terecht kwamen om uitgehangen te worden in de kantoren. Na afloop van de evenementen moesten de affiches worden weggehaald, maar aangezien iedereen wist dat Thielemans ze verzamelde, werden ze naar hem gebracht in plaats van ze weg te gooien. Thuis belandden de affiches op de zolder, maar na zijn pensionering ordende hij ze per thema. Het gaat in totaal om enkele duizenden affiches.

Wilfried Thielemans overleed op 29 oktober 2021 waardoor zijn familie (echtgenote Chris De Rouck, dochters Leen, Kristien en Katrien Thielemans en kleindochter Joy Thielemans) op zoek ging naar een nieuwe bestemming voor de collectie. De affiches die passen in het collectieprofiel van het Letterenhuis in Antwerpen gingen naar daar. De affiches i.v.m. Brussel schonk de familie in oktober aan het AMVB waar ze een mooie aanvulling vormen op de reeds rijke affichecollectie. Samen met de affiches schonk de familie ook nog boeken i.v.m. Brussel uit de bibliotheek van Wilfried Thielemans aan het AMVB.

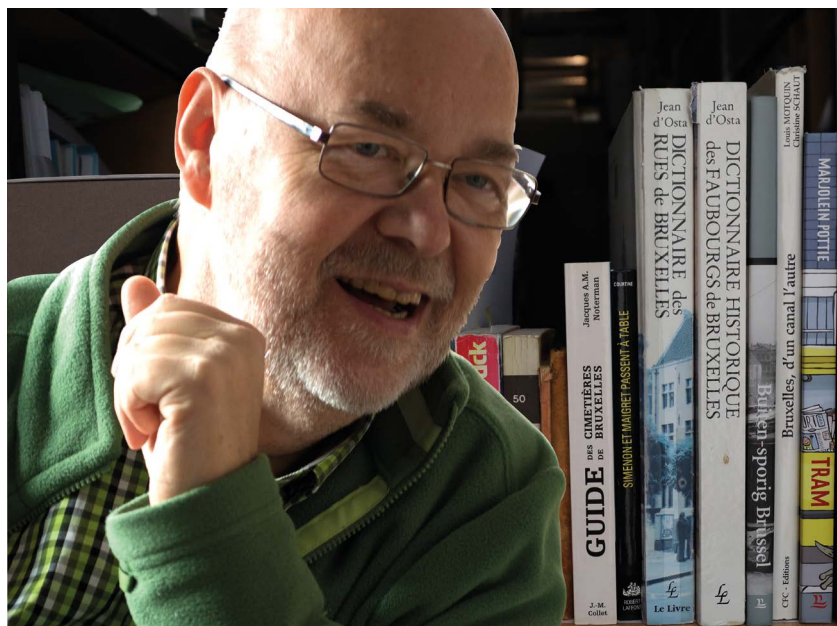
Bibliotheek van Paul Van Hoof

Paul Van Hoof (1951-2022) was ambtenaar bij het GO! onderwijs van de Vlaamse Gemeenschap. Hij was lid van de Academie van het Brussels waarvoor hij jarenlang de lay-out van het tijdschrift verzorgde. Paul was een fervent

Archief van Wilfried Thielemans, affiche Grand Cortège Historique à Bruxelles / Groote Historische Stoet te Brussel, 1930 [BE AMVB 390]

verzamelaar van alles wat op een of andere manier met Brussel te maken had: boeken, tijdschriften, annuaires, postkaarten etc. Na zijn overlijden op 6 januari 2022 schonk zijn echtgenote Rita Van Gerven de rijke Brusselbibliotheek van Paul in juli aan het AMVB.

AANVULLINGEN

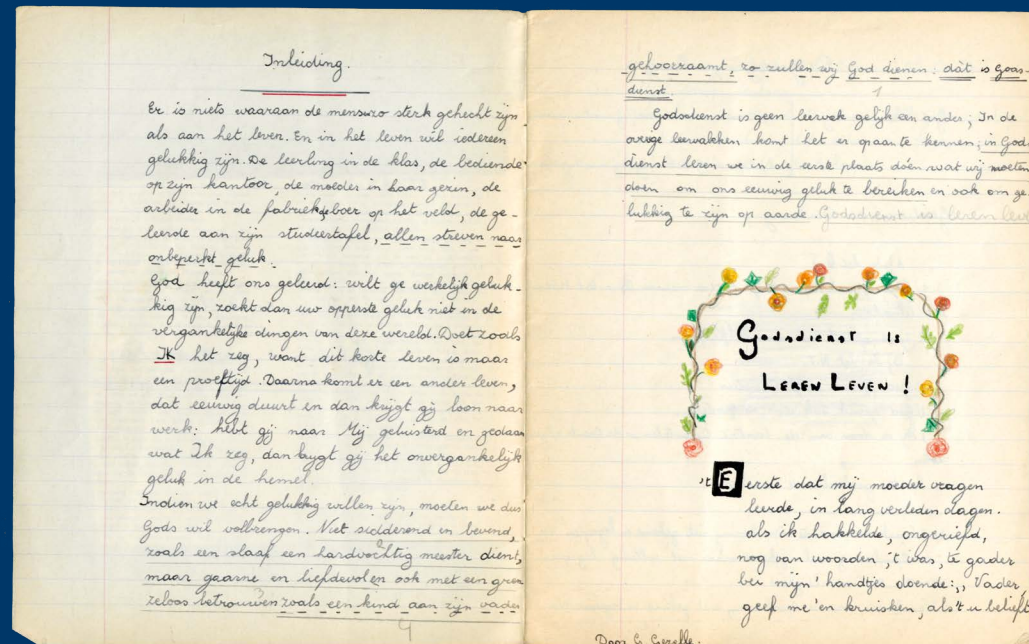
Archief van de familie Christiaens

[BE AMVB 016]

Wat bij het AMVB ooit begon als het archief van André Gerard Christiaens en diens zoon Dirk Christiaens is doorheen de jaren uitgegroeid tot het archief van de hele familie Christiaens.

André Gerard (1905-1989) was leraar en journalist. Dirk Christiaens (°1942) is dichter, gewezen docent letterkunde aan het Koninklijk Conservatorium Brussel / Erasmushogeschool, gewezen secretaris BRT-2 radio en hoofdproducer Kunstzaken bij de BRT(N)-televisie.

Archief van de familie Christiaens, schoolmateriaal
Koninklijk Atheneum Etterbeek [BE AMVB 016]

Dirk zorgde dit najaar driemaal voor een toevoeging aan het familiearchief. De eerste twee overdrachten bevatten hoofdzakelijk schoolmateriaal van zijn broer Carl Christiaens en zijn zus Aline Christiaens die schoolliepen aan het Koninklijk Atheneum van Etterbeek: schoolschriftjes, palmaressen, diverse teksten en handschriften. Het grootste deel is afkomstig van Aline (1948-2022), ereprofessor aan ICHEC Brussels en ereprofessor aan de universiteit van Arizona, Tucson (U.S.A.). Voor de rest bevatten de overdrachten allerhande documentatie en enkele boeken. De derde overdracht bevat nog meer boeken, genealogische gegevens over de familie en foto's, waaronder een ingekaderd fotoportret van de grootmoeder van Dirk.

Archief van het Kaaitheater

[BE AMVB 148]

In december 2021 droeg het Kaaitheater zijn communicatiearchief over aan het AMVB. U kon daarover al uitgebreid lezen in *Arduin 30*. In de zomer van dit jaar kwamen daar nog heel wat strekkende meter communicatiearchief bij. Naast een serie dossiers uit de periode 2000-2014 gaat het vooral om een aanvulling bij hun uitgebreide collectie cassettes, videobanden en andere audiovisuele dragers.

Ook nog

Naast de grotere overdrachten heeft het AMVB nog een aantal kleinere archieven en collecties binnengekregen. Het gaat zowel om nieuwe collecties als om aanvullingen op reeds bewaarde collecties.

Door toedoen van Paul Govaerts mocht het AMVB in augustus het guldenboek van de Koninklijke Toneelmaatschappij Hoop in de Toekomst Brussel [BE AMVB 253] in ontvangst nemen van Marc Bober. Dit guldenboek maakt het voorwerp uit van de curiosumrubriek in deze Arduin p. 27

Het theater voor jong publiek BRONKS [BE AMVB 326] bracht in november twee ordners met krantenknipsels (2012-2013) en advertenties (2011-2012) binnen als aanvulling op zijn archief. Dat archief werd recent trouwens van een inventaris voorzien die binnenkort online zal staan.

Van Muntpunt ontvingen we in oktober een collectie boeken i.v.m. Brussel.

Archief van het Kaaitheater, magneetbanden [BE AMVB 148]

KRONIEK VAN EEN KONINKLIJKE
TONEELMAATSCHAPPIJ

HET GULDENBOEK VAN HOOP IN DE TOEKOMST BRUSSEL

Steph Feremans en Christopher De Keyser

In augustus 2022 ontving het AMVB het guldenboek van de Koninklijke Tooneelmaatschappij (sic) Hoop in de Toekomst Brussel. Het is een kostbaar uitgevoerd werk waarin de hoogtepunten uit de geschiedenis van de vereniging, die als kernspreuk 'Willen is Kunnen' heeft, werden vastgelegd.

Het boek vangt aan op 2 oktober 1894, datum van de oprichting. Vanaf wanneer men besloot een guldenboek bij te houden en dus in hoeverre retroactief de geschiedenis werd opgetekend, is onduidelijk. De laatste uitgewerkte pagina dateert uit 1948. Het boek werd nooit volledig afgewerkt. Zo werd op sommige pagina's slechts een ontwerp gemaakt van wat er moest komen te staan, vinden we elders notitiebriefjes terug met de tekst die in schoonschrift moest worden genoteerd en werden op nog andere plekken programmablaadjes ingevoegd die tot een uitwerking moesten leiden. Andere pagina's daarentegen werden wel tot in de puntjes verzorgd met een keurige kalligrafie en bijhorend kunstwerkje.

De volledige transcriptie van het guldenboek vindt u hieronder. Let u bijvoorbeeld op de toekenning van de eretitel 'Koninklijke Tooneelmaatschappij' door Koning Albert I in 1920 (fol. 15). Een hoogtepunt uit de geschiedenis zijn vast en zeker de feestelijkheden ingericht op 29 mei 1921 ter gelegenheid van het vijftienvigjarig bestaan van de maatschappij. Hoop in de Toekomst werd die dag uitgenodigd op het stadhuis van Brussel waar haar voorzitter een emotionele redevoering mocht uitspreken in aanwezigheid van burgemeester Adolphe Max (fol. 19 – fol. 22).

Het AMVB bewaart naast dit guldenboek nog meer archiefmateriaal van de Koninklijke Tooneelmaatschappij Hoop in de Toekomst Brussel

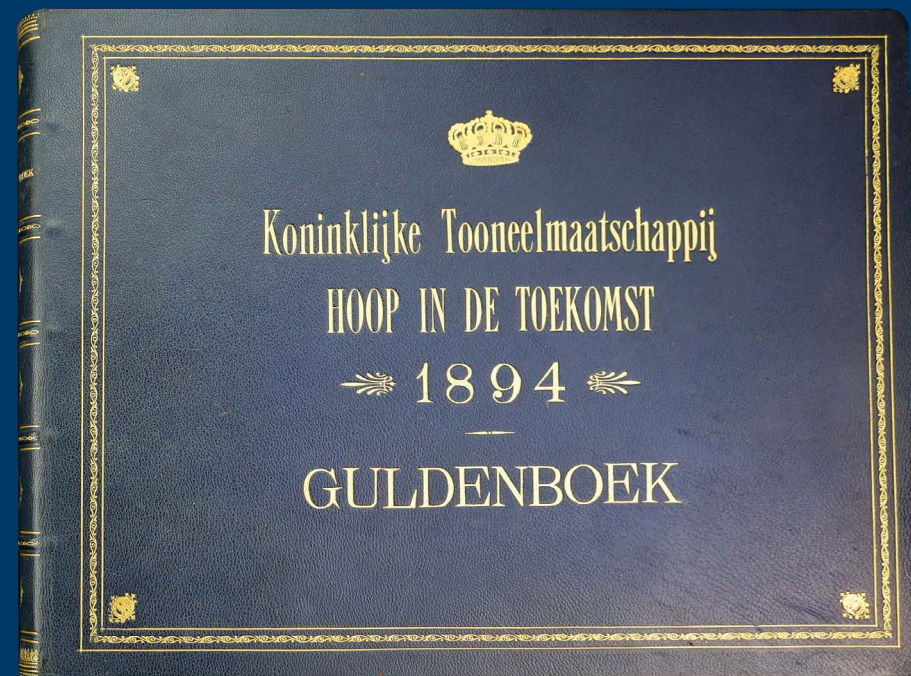

[O001874]

[BE AMVB 253] . Het betreft een bescheiden bestand van zes inventarisnummers (1 pak, 2 omslagen en 3 stukken) bestaande uit omzendbrieven aan de leden van de vereniging, flyers, programmabrochures, een redevoering ter attentie van een jubilaris en een krantenknipsel. Dit archief werd in 1997 verworven door de overdracht van het archief van de Centrale voor het Brussels Amateurtoneel aan het AMVB, waaruit de stukken i.v.m. Hoop in de Toekomst werden afgezonderd. Het bestand bevat stukken uit de periode 1924-1967. Daarnaast bewaart het AMVB ook twee vaandels van de maatschappij.

Met dank aan Johan Coppieters voor de volledige transcriptie van dit guldenboek.

- Omslag Koninklijke Tooneelmaatschappij
HOOP IN DE TOEKOMST
1894
GULDENBOEK
- Schutblad r° [gemarmerd papier]
- Schutblad v° [blanco]
- fol. 1 r° tot fol. 3 v° [blanco]
- fol. 4 r° GULDENBOEK
Koninklijke Tooneelmaatschappij
HOOP IN DE TOEKOMST
1894
- fol. 4 v° [blanco]
- fol. 5 r° Stichting der Maatschappij
2 October
1894
Kenspreuk: "Willen is Kunnen".
- fol. 5 v° [blanco]
- fol. 6 r° Leden stichters:
Heyvaert Jan, Voorzitter,
Gilfer Jan, Ondervoorzitter,
Taeymans Emiel, 1e Schrijver,
Van Craenenbroeck Jan, 2e Schrijver,
Winteroy Jaak, Kasmeeester,
Frateur Gustaaf,) Feestbestuurders
Bombaert Emanuel,) [Feestbestuurders]
Aspers August en Doms Juul, Commissarissen.

- fol. 6 v° [blanco]
 fol. 7 r° 1895
 Ons eerste Vaandel / wordt ons aangeboden door den Heer / Emiel Paternoster, / Eerevoorzitter.
- fol. 7 v° [blanco]
 fol. 8 r° 1898 / Hoop in de Toekomst / wordt lid van den Bond der / Brusselsche Toneelmaatschappijen.
- fol. 8 v° [blanco]
 fol. 9 r° 1899 / Onze Eerste Vertooning / In den Koninklijken Vlaamschen Schouwburg / Opgevoerde stukken: / De Dochter van den Muziekant / en / De Toovenaar op 't Dorp.
- fol. 9 v° [blanco]
 fol. 10 r° 1901-1902 / Tooneelwedstrijd te Lier / Uitgeschreven door / "De Tony's Vrienden". / Onderscheiding: 2e Prijs met het Blijspel / "Blauwe Schenen".
- fol. 10 v° [blanco]
 fol. 11 r° links 1910 / Voorzitter Jan Heijvaert / gehuldigd / op 2 October 1910 / ter gelegenheid van zijn / Zilveren Jubileum / als tooneelspeler.
- midden [Zwartwit fotoportret van Jan Heijvaert, zie hiernaast]
 Met gekleurde groene ranken en rode knoop]
- rechts Het drama / "Mottige Janus", / waarin / de Jubilaris / den titelrol: / "De Mottige" / vervulde, werd / door Hoop in de Toekomst / opgevoerd.
- fol. 11 v° [blanco]
 fol. 12 r° 1911-1912 / Tooneelwedstrijd ingericht door "Rust Roest", van Lier. / Onderscheiding: / Derde Prijs met het blijspel "Schampavie of de drie Sleutels" / Prijs van beste speelster in drama: Mev. M. Dhaenens. / Prijs van beste speelsters in blijspel: Mej. Th. Cuypers.
- fol. 12 v° [blanco]
 fol. 13 r° links Liefdadig Feest / gegeven in / den Koninklijken Vlaamschen / Schouwburg / Brussel / den 28 December / 1917 / Ten bate van "La Maternelle" / "Het Werk der Wijk nr 10. / Medewerking / van / Hoop in de Toekomst.
- rechts Opvoering van "Diertje". / Tooneelspel in één bedrijf

28 December
1920

Galavertooning
der Heer
Emmanuel Bombaert
aangeboden ter ge-
legenheid van zijn
vijf-entwintigjarig
jubelfeest als
tooneelspeler.

Opvoering
van
"De Roel"
en
"De Greintelaat"
De Jubilaris trad
op in de rollen van
"De oude Jorre"
en
Hr. Bluschmans.

— 1895 — Emmanuel Bombaert — 1920 —

15 Maart
— 1921 —

Galavertooning
der Heer
Cyriel Steppe
aangeboden ter gelegenheid
van zijn vijf-entwintigjarig
jubelfeest als tooneelspeler.

Opvoering van
"De Rechte Lijn"
van J. Fabricius,
De Jubilaris
trad op in de rol
van Wilko De Bond.

— 1896 — Cyriel Steppe — 1921 —

- / door Herman Teirlynck¹. / Rolverdeeling: / Graaf Theodoor, - Gustaaf Frateur, / Eva, zijne vrouw, - Alida Bascour, / Harry, zijn vriend, - Jan Heyvaert, / Peter, cowboy, - Cyriel Steppe, / Betsy, Peter's vrouw¹, - Henriette Cabanier, / Walter, cowboy, - Emiel Van Beveren
- fol. 13 v° [blanco]
- fol. 14 r° Na den oorlog. / Herneming der werkzaamheden. / Vertooning in den Vlaamschen Schouwburg / 3 Maart 1919. / Opvoering van: / "Mottige Janus".
- fol. 14 v° [blanco]
- fol. 15 r° 25 Augustus 1920 / Door 's Konings Kabinetsoverste wordt ons / de verheugende tijding gezonden dat / "Hoop in de Toekomst" / van Zijne Majesteit Koning Albrecht de / toelating verkregen heeft den titel te voeren van / Koninklijke Toneelmaatschappij.
- fol. 15 v° [blanco]
- fol. 16 r° links 28 December / 1920 / Galavertooning / den Heer / Emmanuel Bombaert / aangeboden ter gelegenheid van zijn vijf-en-twintigjarig / jubelfeest als / tooneelspeler.
- midden [Zwartwit fotoportret van Emmanuel Bombaert. Met groene rank en 3 rood-roze rozen] 1895-Emmanuel Bombaert-1920
- rechts Opvoering / Van / "De Poel" / En / "De Trein te laat". / De Jubilaris trad / op in de rollen van / "De oude Jorre" / en / Mr. Bluschmans.
- fol. 16 v° [blanco]
- fol. 17 r° links 15 Maart / 1921 / Galavertooning / den Heer / Cyriel Steppe / aangeboden ter gelegenheid / van zijn vijf-en-twintigjarig / jubelfeest als tooneelspeler.
- midden [Zwartwit fotoportret van Cyriel Steppe. Met groene rank en 3 rood-roze rozen] 1896 - Cyriel Steppe – 1921

¹ Teirlynck met 'y'. Het is niet duidelijk waarom. Een schrijffout is het niet vermits op het programmaboekje van *Diertje* zelf staat: 'Toneelspel in een bedrijf door H. Teirlynck'. Was het de periode waarin Teirlynck echt aan het twijfelen sloeg of hij in het Nederlands of in het Frans zou gaan schrijven? Op dezelfde plaats staat ook 'Het stuk speelt ten huidige dagen in Amérika' (sic).

- rechts Opvoering / Van / "De Rechte Lijn" / van J. Fabricius, / De Jubilaris / trad op in de rol / van Wilko De Hond.
- fol. 17 v° [blanco]
- fol. 18 r° 1891
[diagonaal van links onderaan naar rechts bovenaan: JUBELJAAR] / 1921
- fol. 18 v° [blanco]
- fol. 19 r° 29 Mei 1921 / Feestelijkheden ingericht ter gelegenheid van de / vijf-en-twintigste verjaring des stichting van onze / Hoop in de Toekomst
Een stoet werd gevormd te 10 ure 's morgens, op het Sint Jansplein, door talrijke zustermaatschappijen en muziek- / korpsen, en begroette "Hoop in de Toekomst", waarvan de leden geschaard stonden voor het lokaal. / Na de bijzonderste straten der Stad doorkruist te hebben, richtte de stoet zich naar het Stadhuis, waar / "Hoop in de Toekomst", vergezeld door de afgevaardigden der deelnemende kunstkringen, plechtig werd / ontvangen door het Magistraat.
- fol. 19 v° [blanco]
- fol. 20 r° Ontvangst ten Stadhuize;
Redevoering uitgesproken door Voorzitter Heyvaert. Waarde Heeren Burgemeester, Schepenen en Gemeenteraadsleden,
Het is met groote aandoening en erkentelijkheid dat "Hoop in de Toekomst", / bij monde van haren Voorzitter, in de eerste plaats de betuiging van haren oprechten dank biedt aan U, Heeren / Magistraten, voor de hooge eer ons aangedaan door ons te ontvangen op het Stadhuis, en voor den bijzonderen / steun, welke Gij verleend hebt om aan deze feestviering allen luister bij te zetten. Onze dank gaat inzonderheid tot / U, Heeren Burgemeester, Schepenen en Raadsleden, welke door uwe gewaardeerde tegenwoordigheid deze betooging
hebt gelieven te vereeren.
Het is ons bijzonder aangenaam, U, Heer Burgemeester Max, den Grooten / Vaderlander, aan het hoofd dezer plechtigheid te zien, uit uwe handen

onze nieuwe vlag te ontvangen en U tevens / onzen innigen dank uit te drukken voor al hetgene Gij voor ons hebt geleden en gestreden tijdens uwe langdurige / ballingschap. Uwe aanhouding en opsluiting door de barbaren kwetste zeer diep het hart uwer brusselsche zonen. / Edoch, uwe aanhoudende moed en wilskracht, uwe zekerheid in den zegepraal onzer wapens, uwe onwankelbare / getrouwheid aan Koning en Vaderland, waren als een balsem voor onze wonden en aangevoerd door uwe / heldhaftige voorbeelden, boden wij hier kranig het hoofd aan den verdrukker en zagen wij reeds het uur der / verlossing en blijde terugkomst van den Vader onzer geliefde Hoofdstad. Sedertdien, hooggeachte Heer / Burgemeester, zien wij U voortdurend op de bres voor al het goede, het nuttige, het aangename te verschaffen / aan de brusselsche bevolking en heden hebt Gij onze Hoop in de Toekomst willen huldigen.

fol. 20 v° [blanco]

fol. 21 r° Deze werd over ruim 25 jaren gesticht en is samengesteld uit trouwe Brusselaars, volks- / jongens die, hoe zedig hunne werking ook zij, in de moeilijke tijden die wij beleven, onverpoosd ijveren voor het / behoud en de ontwikkeling vanden kunstzin bij ons volk. Wij weten het, onze taak is op dit oogenblik erg moeilijk, doch onze leuze: "Willen is / Kunnen", geeft ons voortdurend nieuwen moed, om onophoudend het in 1894 begonnen werk met al de krach- / ten die ons bezielen voort te zetten. Wij zullen de stappen volgen van de heele Belgische bevolking die de algemeene bewondering / opwekt voor de snelle opstanding van ons lieve België uit de puinen van den oorlog, voor het spoedig hernemen / van het werk door heel het land, voor den snellen herbloei van onzen nijverheid en landbouw. / Het mag hier wel opgemerkt worden, hoe ook op het gebeid van het volksleven, ons Vaderland / zich spoedig herstelt. Door de eeuwen heen, zijn onze talrijke, bloeiende maatschappijen met hare gezonde moreele / strekking

het kenmerk van ons volk en de beste waarborg van ons nationaal bestaan geweest, omdat zij immer / den geest van vrijheid en de gehechtheid aan den geboortegrond hebben voortgeplant.

Gedurende het vierjarige en zeer onaangenaam verblijf van den gehaten Pruis in ons Vader- / land, werden onze volksmaatschappijen hard beproefd. Geene vergaderingen meer, geene nieuwe elementen aangekweekt, / de leden langzamerhand onverschillig geworden, dat was de toestand die, na den wapenstilstand, nog verergerd werd door het geweldig dure leven, dat driedubbele uitgaven vergt en door het onder de wapens roepen der jonge- / lingschap.

Het is dus eene dubbele vreugde aan al die moeilijkheden het hoofd te kunnen bieden, met / taaien wil onze werking te hernemen en de onverschilligheid af te schudden; zelfs reeds verscheidene feesten in te richten / en heden ons zilveren jubileum te vieren met inhuldiging onzer nieuwe vlag; feestelijkheden die alleenlijk in tijden / van buitengewonen bloei op touw kunnen worden gezet. In dit alles zijn wij U, hooggeachte Heeren, veel dank schuldig; / want zonder uwe ondersteuning, zouden wij, werkerskringen, niet kunnen vooruitkomen.

Wij beloven U hier plechtig steeds het onze bij te dragen, om bij middel van het Vlaamsch / tooneel, de opvoeding en verzedelijking van het Vlaamsche Volk te bewerken. Wij durven U tevens ook vragen steeds / onpartijdig de Vlaamsche en de Fransche tooneelkringen wel te willen ondersteunen; hun beider doel is te schoon om / niet ondersteund te worden.

fol. 21 v° [blanco]

fol. 22 r° Tot heden heeft ons verlicht Gemeentebestuur steeds de tooneelkringen gewaardeerd, en wij / durven hopen, Weledele Heeren, dat door uwe bescherming en ons ijverig werken, die kringen weerom den / schoonen gezichteinder van vroeger zullen ontwaren. / Vrienden, kunstminnaars van Brussel en omgeving, in een gevoel van dankbaarheid / en hoogschatting, noodig ik u uit

tot een luid applaus ter eere van het Gemeentebestuur van Brussel.

De Heer Burgemeester Max² gaf antwoord op deze redevoering, wenschte Hoop in de Toekomst / veel geluk en voorspoed en overhandigde, onder daverend handgeklap, eene nieuwe vlag, geteekend door den schrijver / der maatschappij, Emiel van Beveren. / Na afloop dezer plechtigheid werden de deelnemende kringen ten lokale ontvangen, door onzen / Voorzitter Jan Heyvaert verwelkomd en bedankt. Verscheidene redevoeringen werden uitgesproken en gelukwenschen gestuurd / aan Hoop in de Toekomst. 's Avonds had een familiefestje plaats in het lokaal, den leden en hunne familie aangeboden. / Vlaamsche liederen en gedichten werden ten gehoor gebracht. Menig glas werd geleidigd op den vooruitgang van / Hoop in de Toekomst. Tot laat in den nacht werd deze feestelijkheid voortgezet en men scheidde van elkaar met / De belofte aan het werk te gaan om de drie galavertoeningen op touw te zetten, welke zouden gegeven worden in den / Koninklijken Vlaamschen Schouwburg en die deelmaakten van het programma onzer feestelijkheden.

fol. 22 v° [blanco]

fol. 23 r° Galavertoeningen.

Zondag 5 Juni 1921: / De Windmolen van Stuivenberg – De Gevolgen eener Ontvluchting.

Zondag 31 Juli 1921: / Paus van Hagendonck – De gefopte Oom.

Dinsdag 6 September 1921: / Door Slechte Dagen – Storm in Huis.

fol. 23 v° [blanco]

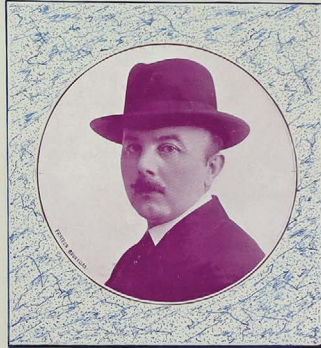
fol. 24 r° Stichting der Hulpkas.

Ten jare duizend negen honderd een-en-twintig, den derden Juni, / werd, op voorstel der hiernagenoemde leden, onze hulpkas gesticht:

² 1869 –1939. Burgemeester van Brussel vanaf 1909 tot zijn dood. Werd in Duitsland gevangengehouden tijdens de oorlog wegens onwil om met de Duitse bezetter mee te werken.

22 November
– 1921. –

Galavertoening
den Heer
Emiel Van Beveren
aangeboden
ter gelegenheid van
zijn vijftiengste
verjaardag
als
tooneelspeler.

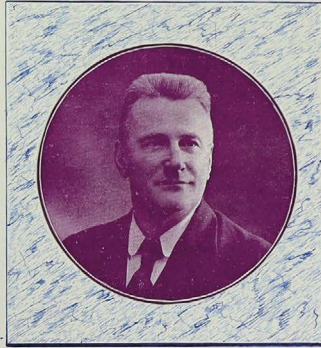
Opvoering van:
"Als"
"De Kerzen"
"Bloeien"

De Jubilaris trad
op in den titelrol
"Johan Kramer"

1894 **Emiel Van Beveren** 1921

7 November 1922.

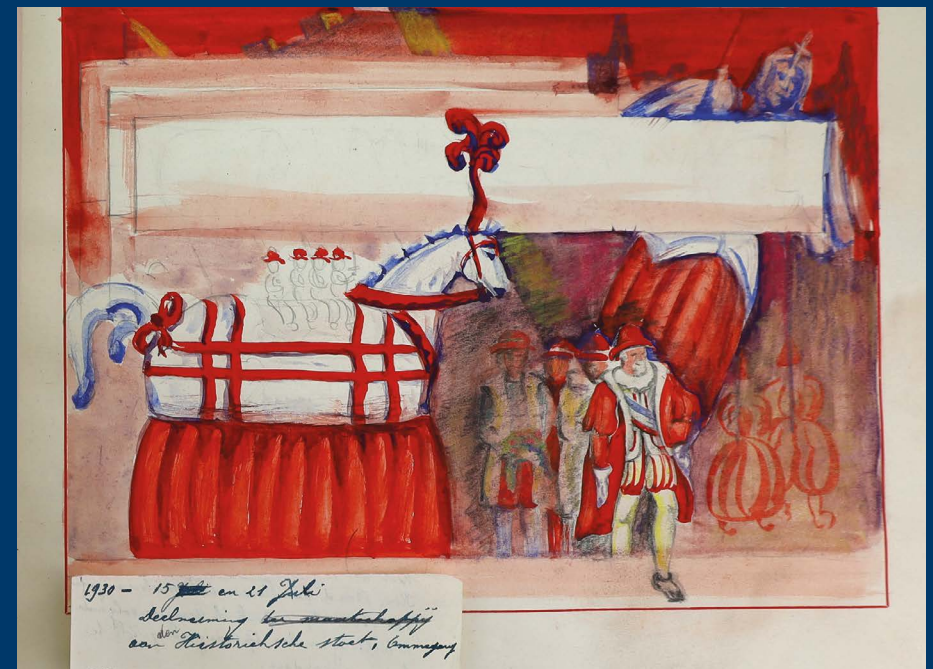
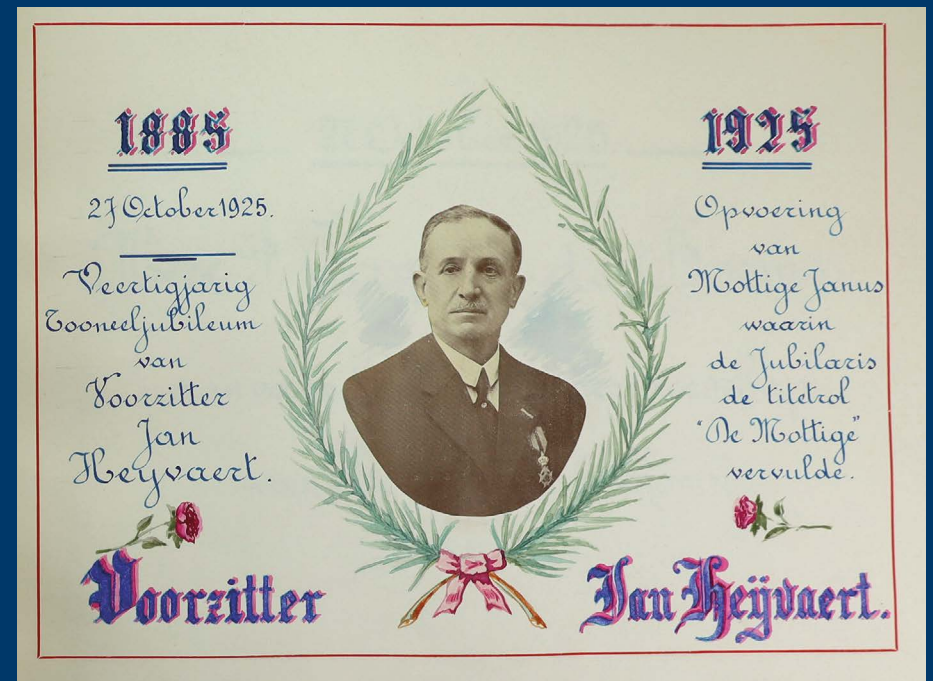
Galavertoening
den Heer
Gustaaf Frateur
aangeboden
ter gelegenheid van
zijn vijftiengste
jubeljaar
als
tooneelhebbende.

Opvoering van
"Onder één Dak"
Spel in 3 bedrijven,
en van
"Nummer 66"
zangspel in 1 bedrijf,
waarin de jubilaris
de titelrol
"Frantz"
vervulde.

1895 **Gustaaf Frateur** 1922

- links Heyvaert Jan / Steppe Cyriel / Goeman Jozef / Steyns Hendrik / Heyvaert Jozef / De Brae Jozef
- midden Stubbe Karel / Hoebrechts Jef / De Poorter Andries / Wijns Albrecht / Hofinger Jan / Cooné Frans
- rechts Van Craenenbroeck Jan / Frateur Gustaaf / Van Beckfort Lodewijk / Stevenart Desideer / Isabeauw – Vader / Rampelberg Jozef
- fol. 24 v° [blanco]
- fol. 25 r° links 22 November 1921 / Galavertooning / den Heer / Emiel Van Beveren / aangeboden / ter gelegenheid van / zijn vijf-en-twintigste / verjaring / als / tooneelspeler.
- midden [Zwartwit fotoportret van Emiel Van Beveren Met groene rank en 3 rood-roze rozen]
1894 - Emiel Van Beveren - 1921
- rechts Opvoering van: / "Als" / "De Kersen" / "Bloeien" / De Jubilaris trad / op in den titelrol / "Johan Kramer"
- fol. 25 v° [blanco]
- fol. 26 r° links 7 November 1922 / Galavertooning / den Heer / Gustaaf Frateur / aangeboden / ter gelegenheid van / zijn vijftwintig / jarig / jubelfeest / als / Tooneelliefhebber.
- midden [Zwartwit fotoportret van Gustaaf Frateur Met groene rank en 3 rood-roze rozen]
1895 - Gustaaf Frateur - 1922
- rechts Opvoering van: / "Onder één Dak" / spel in 3 bedrijven, / en van / "Nummer 66" / zangspel in 1 bedrijf, / waarin de jubilaris / de titelrol / "Frantz" / vervulde.
- fol. 26 v° [blanco]
- fol. 27 r° Onze Voorzitter, Jan Heyvaert, / verkrijgt den titel / van / Ridder in het Leopold II Orde. / Koninklijk Besluit van 21 Juli 1924.
- fol. 27 v° [blanco]
- fol. 28 r° links 1885 / 27 October 1925 / Veertigjarig / Tooneeljubileum / van / Voorzitter / Jan / Heyvaert.
- midden [Zwartwit fotoportret van Van Heijvaert. Met 2 groene palmranken, knoop en 2 rood-roze rozen]
1895 - Voorzitter Van Heyvaert – 1925.
- rechts 1925 / Opvoering / van / Mottige Janus / waarin / de

- Jubilaris / de titelrol / "De Mottige" / vervulde.
- fol. 28 v° [blanco]
- fol. 29 r° 27 October 1925. / Heer F. Tayart de Borms / aanvaardt het Eerevoorzitterschap / Van Hoop in de Toekomst. / [met handtekening]
- fol. 29 v° [blanco]
- fol. 30 r° Uitreiking van Diplomas. / Den 27 Maart 1927 schonk het Nationaal / Tooneelverbond ons de volgende onderscheidingen / voor diensten bewezen aan de tooneelspeelkunst:
Hoop in de Toekomst: Zilveren Diploma. / Jan Heyvaert: Gouden Diploma. / Emiel Van Beveren; Juul De Bisschop; / Gustaaf Frateur: Zilveren Diplomas.
- fol. 30 v° [blanco]
- fol. 31 r° Onze Schrijver, Emiel Van Beveren, / wordt vereerd / met de Gouden Palmen der Kroonorder / Koninklijk Besluit van / 26 April 1927.
- fol. 31 v° [blanco]
- fol. 32 r° Onze Feestbestuurder, Gustaaf Frateur, / wordt vereerd met / De Gouden Palmen der Kroonorder / Koninklijk Besluit van 19 November 1927.
- fol. 32 v° [blanco]
- fol. 33 r° Provinciaal Tooneeltornooi. / Hoop in de Toekomst / wordt gerangschikt in 1e Afdeeling / Vertolking van 't Kamerschut.
Tooneeljaar 1928.
- fol. 33 v° [blanco]
- fol. 34 r° Provinciaal Tooneeltornooi. / Hoop in de Toekomst / wordt gerangschikt in Eereafdeeling / Vertolking van "Het Kind".
Tooneeljaar 1929.
- fol. 34 v° [blanco]
- fol. 35 r° [ontwerp schilderij]
[Nota:] 1930 – 15 en 21 Juli
Deelneming aan den Historieksche stoet, Ommegang]
- fol. 35 v° [blanco]
- fol. 36 r° [ontwerp in potlood / Onze Kasmeeester Karel Stubbe, / wordt vereerd / met de Gouden Palmen / Koninklijk besluit]

[Met nota: / Koninklijk besluit / Van 25 Juli 1930]

fol. 36 v° [blanco]

fol. 37 r° [gedeeltelijk ontwerp:] 18 November 1930 /
links GALAVERTOONING / den Heer / KAREL-STUBBE]
/ aangeboden / ter gelegenheid van zijn / VYF en
TWINTIGSTE / verjaring / als Tooneelspeler

midden [Zwartwit fotoportret van Karel- Stubbe met 2 groene
ranken]
1905 - KAREL-STUBBE - 1930

rechts opvoering van. / DE PAUS van HAGENDONCK /
de Jubilaris Trad op in den rol / van. / (?)Landerke
Dauwers

fol. 37 v° [blanco]

fol. 38 r° [Nota met potlood geschreven:]
Hoop in de Toekomst / wordt ten zeerste getroffen
door / het onherstelbaar verlies van / haar diep be-
treurden schrijver / den Heer Emiel Van Beveren / over-
leden te St.-Gillis/ Brussel / den 13. Augustus 1930

fol. 38 v° [blanco]

fol. 39 r° [Nota met potlood geschreven:]
Familiefeest van Zondag 13 december 1931 / ter ge-
legenheid van den Heer Evarist Stubbe / Bezuiniger
[sic] der maatschappij, voor zijn 25 / jarig Jubelfeest als
lidschap.
[doorstreept:]
Er werd gegeten (?) gedronken en gezongen.

fol. 39 v° [blanco]

fol. 40 r° links Veertigjarig Jubileum / van den / Koninklijken Bond /
der Vlaamsche / Tooneelverenigingen / van Brussel
LANDDAG 1932

rechts [lijst van handtekeningen]

fol. 40 v° [blanco]

fol. 41 r° [ontwerp in potlood:] / 17 December 1933 / Provinciaal
Tornooi / Hoop in de Toekomst / wordt gerangschikt in
Eereafdeeling / vertolking van "Armoede"
[gedrukte folder:]
Brussel, December 1933. / HOOP IN DE TOEKOMST
/ Met: Dagorde (3), Provinciaal Tornooi (Armoede), De
Tweede Vertooning, Een Familiefeest, Radioreis, Rouw

(Heer Jan Eemans).

fol. 41 v° [blanco]

fol. 42 r° [ontwerp in potlood:]
1933 / Hoop in de Toekomst verliest / haren achtbare
en kunstige / Tooneelleider den Heer / Jan Eemans /
overleden te Schaerbeek den 11-12-33
Hij maakte deel der Maatschappij van / af 1922. Zijn
leven was een / zelfopoffering aan de Vlaamsche /
Tooneelkunst.

fol. 42 v° [blanco]

fol. 43 r° [ontwerp in potlood:]
1885 1935 / 2 April 1935 / Vijftigjarig Tooneeljubileum
van / den Voorzitter Jan Heyvaert
Opvoering van "Mottige Janus" / waarin de Jubilaris
den titelrol vervulde.
[Folder met zwartwit foto en programma 'Mottige
Janus']
Koninklijke Vlaamsche Schouwburg / Brussel
Lakenstraat / HOOP IN DE TOEKOMST / Dinsdag 2
April 1935 / GALA VERTOONING / Jan HEYVAERT

fol. 43 v° [blanco]

fol. 44 r° [met blauwe en rode letters:]
NATIONALE TOONEELWEDSTRIJD / uitgeschreven
doorde Rederijkerskamer / "Vreugd in Deugd" te
Lokeren.
"Hoop in de Toekomst" / trad er op Zondag 24 Januari
1937 in op met / "VOLPONE" / beroemd werk uit de
17e eeuwse tooneelliteratuur in 3 bedrijven en 6 tafe-
reelen / door BEN JONSON.
Behaalde onderscheidingen: / EERSTE PRIJS met al-
gemeene stemmen. / TWEEDE PRIJS voor eenheid en
zuiverheid van uitspraak. / TWEEDE PRIJS voor beste
tooneelschikking.

fol. 44 v° [blanco]

fol. 45 r° [vervolg van fol. 44 r° met letters in het groen, blauw en
rood:]
DE ROLVERDELING / was als volgt:
links Volpone. – H.J. Brems. / Mosca. – H.A. Cammans. /
Voltore. – H.A. Stevens. / Corvino. – H.A. Vandenbak

/ Corbaccio. – H.F. Lanckmeur. / Canina. – M.L. Devuyst.

rechts Colomba. – M.R. Declercq. / Leone. – H.P. Geubel. / De Rechter. – H.F. Stubbe. / Hoofd der Gerechtdienaars. H.K. Stubbe. / Dienstbode bij Volpone en Corbaccio. H.A. Simoens. REGIE van den Heer R. DUBOIS.

fol. 45 v° [blanco]

fol. 46 r° [vervolg van fol. 44 en 45 r°, met letters in het groen, blauw, rood en handtekeningen in het zwart:] ZONDAG 23 MEI 1937. / Feestviering in het lokaal. / Voorwoord van onzen VOORZITTER. / Heer Jan HEYVAERT.

links TOESPRAAK van onzen EEREVOORZITTER / Heer V. Tayaert de Borms. / HULDEBETOON aan onze SPEELSTERS. SPEELERS / en medewerkers.

rechts HULDEBETOON aan den Heer R. Dubois / onzen kunstleider. / SLOTWOORD door den Heer R. Dewit / ons eereid.

onderaan [gedeeltelijk leesbare handtekeningen:] E. Lann(?) V. Tayaert de Borms R. Dubois R. Dewit / (?) A.(?) De Clercq(?) / Stubbe(?) A. Stevens (?) Van e(?) m(?) (?)Stubbe / De Clercq Maurice (?)De(?)eener

fol. 46 v° [blanco]

fol. 47 r° links [schuine zwartwit foto van foto van Rudolf Dubois, auteur: Stern]

rechts [tekening van 3 toneelmaskers in zwarte inkt met vermelding in rode en zwarte letters:] Heer Rudolf Dubois / Tooneelleider van / HOOP in de TOEKOMST.

fol. 47 v° [blanco]

fol. 48 r° [letters in het groen, blauw, rood en handtekeningen in het zwart:] Zondag 4 Juli 1937. werden / Onze TOONEELLEIDER-SPEELSTERS-SPEELERS-BESTUUR-LEDEN en / de AFGEVAARDIGDEN van onze Zusterverenigingen door het / MAGISTRAAT van de HOOFDSTAD / plechtigen / STADHUIZE VAN BRUSSEL. ontvangen.

met 2 handtekeningen (van ?).

fol. 48 v° [blanco]

fol. 49 r° [afgescheurd programma van, recto: Vlaamsche Schouwburg Brussel / XIII Landjuweel 1938 / 22 Januari 1938 / Hoop in de Toekomst / De Zwaan / Spel van R. Molnar / met Rolverdeeling. / Spelleider Heer Rudolf Dubois [verso: korte inhoud]

fol. 49 v° [blanco]

fol. 50 r° [ontwerp in potlood:] Augustus 1939
Het Bestuur beslist de staking / voor het betalen van bijdragen / en steun aan gemobiliseerde / leden.

fol. 50 v° [blanco]

fol. 51 r° [ontwerp in potlood:] 1940 – 1944
[doorstreept:] De Maatschappij Droevige oorlogsjaren. / Alle werkzaamheid [doorstreept:] is (?) wordt in de / Maatschappij opgeschorst

fol. 51 v° [blanco]

fol. 52 r° [ontwerp in potlood:] 1942 / Afsterven van / Eerevoorzitter / Heer Tayart de Borms

fol. 52 v° [blanco]

fol. 53 r° [ontwerp in potlood:] 1944 – 1945
De Vrijheid is teruggekomen. / In Juli 1945 herneemt “Hoop in de Toekomst” / zijne werkzaamheden. / [doorstreept:] (?) Er wordt eene “Reiskas” ingericht. / Het lokaal is gevestigd: Groote Markt 11
Helas, gedurende den oorlog zijn er [doorstreept:] (hebben wij / vele oude leden verloren) 13 onzer / beste leden afgestorven.

fol. 53 v° [blanco]

fol. 54 r° [ontwerp in potlood:] 26 Februari 1945
Herneming der Vertoonningen in den Koninklijke / Vlaamschen Schouwburg. / In samenwerking met onze zustermaatschappij / “De Verbroedering” ter gelegen-

heid van het 25 jarig / tooneeljubileum van ons Eerelid den Heer Arthur / Vandenbak, wordt er opgevoerd / "Dolle Hans" / waarin de Jubilaris den rol van Hans Hartmann / vervulde / (rolverdeeling)

fol. 54 v° [blanco]

fol. 55 r° [ontwerp in potlood:]

recto Augustus 1939

[doorstreept:] (staking van) / staking voor het betalen van bijdragen / en steun aan gemobiliseerde / leden

verso Nieuwe Toonneelleider

fol. 55 v° [blanco]

fol. 56 r° [getypte brief van 'Hoop in de Toekomst' met oproep en dagorde van een vergadering 21 januari:]

Brussel, den 16 Januari 1946 [... recto en verso]

fol. 56 v° [blanco]

fol. 57 r° [blanco]

fol. 57 v° [blanco]

fol. 58 r° [onafgewerkt geschilderd en getekend ontwerp]

Op 3 October 1948 vierde onze / Koninklijke Toneelmaatschappij / Hoop in de Toekomst / ken-spreuk: Willen is Kunnen / de Vijftigste verjaring harer stichting / Erevoorzitter Voorzitter Toneelleider / Ondervoorzitter Kasmeester Secretaris

fol. 58 v° [blanco]

fol. 59 r° [ontwerp in potlood:]

Bijgevoegd secretaris   Algemeen feestbestuurder
/ Feestbestuurder Feestbestuurder Eerste vaandrig
Tweede vaandrig / Algemeen commissaris Eerste commissaris]

fol. 59 v° [blanco]

fol. 60 r° [blanco]

[gescheurde snipper van een getypte brief van Hoop in de Toekomst uit 1949 ?]

[met zwarte inkt onleesbare krabbel ?]

fol. 60 v° [blanco]

118 folio's (r° en v°) [blanco met rood kader]

3 folio's (r° en v°) [blanco]

schutblad r° [blanco]

schutblad v° [gemarmerd papier]

omslag v° [gemarmerd papier]

omslag r°

[CO000084]

100 JAAR KONINKLIJK LANDJUWEEL

Frank Vanhaecke

2022 is het jaar van een wat verdoken honderdste verjaardag van het Landjuweel, de tot nog toe belangrijkste en oudste wedstrijd voor amateur theatergezelschappen. Eigenlijk is honderd jaar nog te kort voor deze wedstrijd met de kokette naam, want het Landjuweel bestond reeds in de 14e eeuw als een cyclus van 7 wedstrijden tussen de schuttersgilden in Brabant.

SILVIUS, Willem, Antwerpen, 1562, uitvouwbare plaat. De uitgave bevat spelen die op het 'Landjuweel' en het 'Haechspel' in Antwerpen in 1561 werden gespeeld: 'Spelen van sinne waer inne alle oirboirlijke ende eerlijcke handwercken ghepresen ende verhaelt worden tot groeter stichtinghe ende onderwijsinghe van eenen yeghelijcken van wat staten hy is'. <https://www.gazette-drouot.com/en/lots/8545524--5bantwerpen-landjuweel-5d-spielen-van-sinne-vol-sc Boone-moralisacien-uitleggingen-ende-bediedenissen>

links: Het Koninklijk Landjuweel is een zilveren schaal van 70 cm diameter die 8 kilo weegt. Dit juweel werd geschonken door koning Boudewijn en wordt thans bewaard in het DIVA, het museum voor diamant, juwelen en zilver in Antwerpen.

Koning Boudewijn woonde de slotvoorstelling bij van het Koninklijk Landjuweel in 1960 in de Koninklijke Schouwburg van Oostende. We zien naast hem burgemeester Jan Piers en rechts, de voorzitter Paul Van Aerden. [Foto Luc, Heemkundige Kring De Plate, Oostende, SECR BOX FOTO LUC/T128, 2014/4103]

In de 15e eeuw werd het Landjuweel overgenomen door de Brabantse Rederijderskamers. De kamers streden tegen elkaar waarbij een jury die bestond uit afgevaardigden van de kamers zelf bepaalde welk zinnespel het beste was. Van de rederijders zijn twee Landjuweelcycli bekend, de eerste tussen 1475 en 1496, de tweede was een jarenlange reeks die startte in 1515 en eindigde in 1561 met een groots feest in Antwerpen.

Daarna verdwijnt het Landjuweel tot het concept van de rederijderskamers in 1922 terug wordt opgenomen en als Koninklijk Landjuweel wordt ingesteld door koning Albert I met Herman Teirlinck als adviseur. Onder beheer van een Koninklijke Commissie van Toezicht, die ook telkens de jury samenstelt, wordt het Koninklijk Landjuweel jaarlijks om beurten georganiseerd door een andere Vlaamse provincie.

De huidige zilveren schaal met een doorsnede van 70 cm, die het Koninklijk Landjuweel symboliseert en als 'wisselbeker' diende, werd geschonken door koning Boudewijn in 1959.

De lauwerflecht en de koninklijke kroon zijn van goud, de inschriften zijn gegraveerd, de versieringen geciseleerd. Calcedoïne- en granaatstenen omringen en verbinden de boord en de krans van de in kleurlak vervaardigde wapenschilden van België, de Vlaamse provincies, met daarnaast de blazoenen van de hoofdkamers van retorica in de Vlaamse gewesten: voor Brugge de 'Heilige Geest', voor Gent de 'Fonteine van de Heilige Drievuldigheid', voor Antwerpen 'De Violier', voor Limburg samengebundeld 'De olijftak' van Sint-Truiden, 'De Goudbloem' van Loon, 'De Witte Lelie' van Tongeren, 'De Rode Roos' van Hasselt, 'De Korenbloem' van Bilzen en voor Brussel het 'Mariakranske'. De schaal werd sinds enige tijd enkel nog toegekend, niet echt uitgereikt. De winnende toneelgezelschappen werden gelauwerd met een geldprijs en de schaal bleef bewaard in het Provinciaal Zilvermuseum Sterckxhof in Deurne. Momenteel is ze te bekijken in het DIVA, het museum voor diamant, juwelen en zilver aan de Suikerrui te Antwerpen.

Vanaf 2016 wordt de draad terug opgepikt met het 'Landjuweelfestival', een nieuw concept waarbij kwalitatieve producties tijdens een voorronde worden geselecteerd. Het Landjuweelfestival vindt ook elk jaar in een andere stad plaats (2016, Mechelen; 2017, Oostende; 2018, Genk; 2019, Brussel, in 2020 gepland in Sint-Niklaas maar afgelast door de coronacrisis, 2022, Turnhout en 2023, Brugge) en wordt het georganiseerd door Opendoek, de overkoepelende vereniging van amateurgezelschappen. Samen met verschillende stadspartners organiseert Opendoek een theaterfeest waar de samenwerking met de amateurs en de professionele theatermakers een prominente rol speelt.

Het AMVB bezit een klein stukje archief van het Landjuweel [BE AMVB 241], voornamelijk over de organisatie ervan in Brussel in 1965 en 1980, verworven als archiefdeel van de Centrale voor het Brusselse Amateurtoneel [BE AMVB 013].

EXPO

LICHTPUNT / LUEUR D'ESPOIR

Over de verdwenen muurschilderingen van de Brusselse Noordwijk

06/10/2022 - 31/01/2023

Toegang: Gratis
Openingstijden: Ma. - Vr. van 09u. tot 16u.
Gesloten: Za., Zo. en feestdagen
Info: www.amvb.be - 02.209.06.01

LICHTPUNT IN DE DUISTERNIS

MUURSCHILDINGEN IN BRUSSEL 1970-1995

Joris Sleebus

Tot eind januari 2023 loopt bij het AMVB de tentoonstelling *Lichtpunt* over 22 enorme, maar vergeten muurschilderingen in de Brusselse Noordwijk uit de periode 1977-1981¹. De meeste van deze muurschilderingen waren sociaal en politiek geëngageerd. We zochten uit of die ijver voor een meer leefbare stad of een rechtvaardigere wereld tekenend was voor Brusselse muurschilderingen uit die tijd. Onderstaand artikel handelt over de beginjaren van de Brusselse muurschilderingen, 1970 tot 1995².

Waar haalden ze de mosterd?

Het beschilderen van gevels was in Europa al eeuwen traditie. In de 16e en 17e eeuw groeide die traditie uit tot indrukwekkende muurschilderingen in ondermeer Zwitserland en Italië. Dit was niet alleen mooi, maar het beschermde de gevels ook tegen weer en wind. Het verfwerk ging dikwijls gepaard met het 'kaleiën' van de muur met kalkverf of kalkcement. Het 18e-eeuwse classicisme verengde het gevarieerde kleurenpalet van straatgevels tot varianten op 'eierschaal'-kleur. In het midden van de 19e eeuw viel deze verfraditie grotendeels weg met de opkomst van de veel duurzamere Portlandcement. Tijdens de art nouveau-periode beperkte de gevelschildering zich dikwijls tot sgraffiti³. Na de Eerste Wereldoorlog zorgde het modernisme dan weer voor vlakke en wit gepleisterde gevels.

Monumentale muurschilderingen zoals we die nu kennen, vinden hun oorsprong bij het Muralisme dat zich tijdens Mexicaanse Revolutie van 1910 ontwikkelde⁴. Vervolgens waaide dit over naar de Verenigde Staten waar tussen 1935 en 1943 niet minder dan 35.000 muurschilderingen werden gerealiseerd.

¹ Het verhaal over het Noordwijkproject kunt u niet alleen ter plaatse leren kennen, maar ook vinden op de website www.lichtpunt-lueurdespoir.be.

² Dit artikel handelt over muurschilderingen die op een legale manier werden gerealiseerd door professionele kunstenaars. Daarnaast werden er immers in de betrokken periode in Brussel ook heel wat muurschilderingen gemaakt door buurtbewoners en kinderen.

³ Bij het vervaardigen van sgraffiti wordt in verse mortel een zwarte lijntekening gekrast en ingekleurd volgens de fresco-techniek.

⁴ In Mexico was Muralisme in de Revolutie van 1910 verankerd. De leiders meenden dat het volk nood had aan revolutionaire opvoeding en dat de republiek behoefte had aan geschilderde voorbeelden. Daarom gingen kunstenaars de klassenstrijd uitbeelden op muren van openbare gebouwen en in de publieke ruimte. Hun werk werd openbare kunst.

Affiche van de tentoonstelling *Lichtpunt* met Patsy D'Alcantara & Serge De Backer, Pierre Gérard en Paul Van Nyverseel, muurschildering met acrylverf, 1978-1991

Deze explosie hield verband met het tewerkstellingsproject 'The Federal Art Project' dat president Franklin Roosevelt had opgezet na de Grote Depressie in de crisisjaren 1929-1939 en waarmee werkloze kunstenaars opdrachten kregen voor muurschilderingen op overheidsgebouwen.

In wijerzin: George Biddle, Marion Greenwood, Philip Guston en Arshile Gorky

Tussen deze Amerikaanse ontwikkelingen en het Noordwijkproject zijn er twee verbanden te leggen. De initiatiefnemers in de Noordwijk haalden hun ideeën bij de Amerikaanse muurschilderingen die ze tijdens hun vakanties in de jaren 1960 in de Verenigde Staten hadden bezocht. Bovendien werden de muurschilderingen in de Noordwijk gerealiseerd tijdens de economische crisisjaren 1973-1987 en draaiden de opdrachten dikwijls op tewerkstellingsprogramma's voor langdurig werklozen⁵.

⁵ Deze tewerkstellingsprogramma's hoorden bij het 'Plan Spitaels' en omvatten ondermeer BTK-projecten en statuten voor vrijstelling van stempelcontrole.

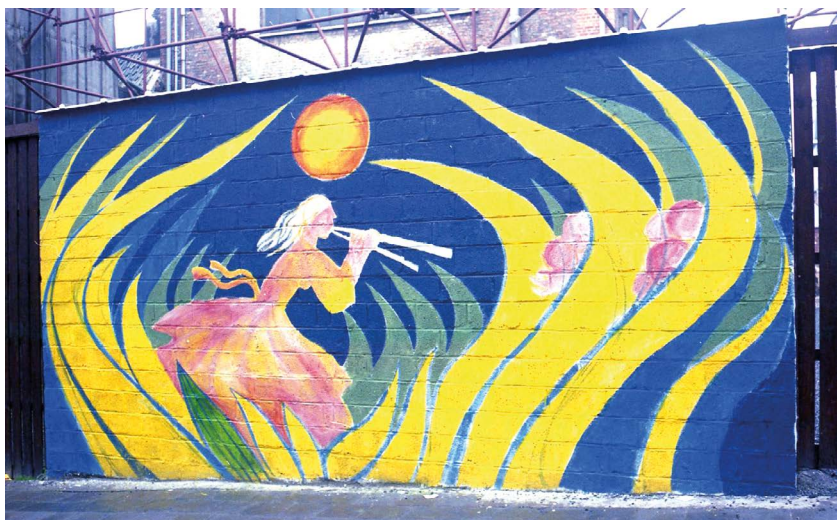
Brussel: 1970-1981

In tegenstelling tot de situatie in de Verenigde Staten was het voor muurschilderingen in België en Brussel echter wachten tot na 'mei 68', Woodstock en Flowerpower, toen een generatie jongeren genoeg kreeg van de stedenbouwkundige keuzes van de overheid en hun verontwaardiging kanaliseerden langs geëngageerde muurschilderingen van actiegroepen en buurtwerken. De eerste muurschilderingen in Brussel doken dan ook op in achtergestelde stadsbuurten die het sterkst bedreigd werden. In 1970 schilderde Evelyne de Roissart *La Ruelle* in de Samaritainewijk in de Marollen, een jaar later aan de andere straatkant gevolgd door *La Muse* van Chantal Declève. Twee zaken vallen meteen op: de idealisering van het rustige plattelandleven en de idyllische fantasieën⁶.

La Ruelle uit 1970 van Evelyne de Roissart

⁶ Slechts één boek geeft een iets-of-wat impressie van de Brusselse muurschilderingsontwikkeling in de jaren 1970: *Bruxelles à mur ouvert* van Michel Huisman, uitgegeven in 1980 door Vokaer en ondermeer beschikbaar in de AMVB-bibliotheek.

La Muse uit 1971 van Chantal Declève

Een jaar later, dus in 1972, schilderde Paul de Gobert op de hoek van de Montserrat- en Voorzorgstraat in de Kleine Marol *La Maison Magique*. Hij deed dit in opdracht van het wijkcomité van de Marollen waarin ondermeer pastoor Jacques Van der Biest (1929-2016) een belangrijke rol speelde.

La Maison Magique stelde een stadspleintje voor met daarrond huizen. Pleinen zijn kruispunten van menselijk handelen en een stedenbouwkundige vertalingen van verbondenheid. Paul de Gobert schilderde dus de doelstellingen van het wijkcomité. Het was de eerste muurschildering in Brussel waarvan de inhoud direct verband hield met maatschappelijke problemen⁷.

Diezelfde Paul de Gobert⁸ werd in 1973 en 1975 ook betrokken bij twee grote kantoorbouwprojecten; het eerste voor de uitbreiding van het toenmalige Banque Lambert-gebouw (nu ING) bij het Troonplein; het tweede voor de nieuwbouw van het Gemeentekrediet achter de Sint-Goedelekathedraal. Hij maakte de beschildeerde werfomheiningen *Plage aux Parasols* en *Rue des Promenades*.

⁷ Enkele foto's, waaronder deze, komen uit de BrusselBeeldenBank van Brukselbinnenstebuiten.

⁸ Paul de Gobert schilderde in 1982 ook *La Grande Taupe* et *le Petit Peintre* op de perrons van het metrostation Vanderveelde in Sint-Lambrechts-Woluwe.

La Maison Magique uit 1972 van Paul de Gobert, in opdracht van het buurtcomité

Omheining *Plage aux Parasols* uit 1973 bij de Banque Lambert-uitbreiding

Omheining *Rue des Promenades* uit 1975 bij het Gemeentekrediet

Toen de werf werd beëindigd verhuisde *Rue des Promenades* naar de ondergrondse parkeergarage. In 2005 kreeg Paul de Gobert de opdracht om de panelen te restaureren. Vervolgens werden ze tentoongesteld in het Dexia Art Centre. Vandaag zijn ze een onderdeel van de permanente bankcollectie.

Paul de Gobert kreeg in 1976 van de Ecole Saint-Job in Ukkel de opdracht om hun straatgevel te beschilderen. Dat deed hij met *Le grand Pigeon de Saint Job*, inhoudelijk verwijzend naar de duivensport die in de wijk Sint-Job veel werd bedreven. In 2008 mocht hij de betrokken muurschildering restaureren. Ze kan beschouwd worden als de oudste nog bestaande muurschildering in Brussel.

Le grand Pigeon de Saint Job uit 1976 van Paul de Gobert

Uit die periode vinden we in de Noordwijk slechts één muurschildering, waarschijnlijk omdat de stadswijk tussen 1969 en 1973 al grotendeels was gesloopt voor het Manhattanplan. Maar die éne muurschildering was wel prachtig. In 1975 had Jean De Cooman op het Gaucheretplein de voormalige wasserij 'Au

Beau Noir' gekraakt en er een jeugd- en jongerencentrum gestart. In de omgeving richtte hij op enkele kaalgeslagen terreinen speelpleintjes in. De muurschildering was een wegwijzer naar zo'n speelplein en klaagde de moeilijke oversteekbaarheid van de straten aan.

Deze foto is bovendien een historisch document. Op de muur stond ook een grote publiciteit voor de drukkerij Falck & Rousset waarvan de kantoren zich in dat gebouw bevonden. Het gebouw was echter al enkele jaren eerder onteigend. Einde de jaren 1970 werd het gesloopt.

Muurschildering uit 1975 bij het Gaucheretplein

Sint-Joost-ten-Node

In de Brusselse muurschilderingsgeschiedenis was de gemeente Sint-Joost-ten-Node een geval apart. In 1967 keurde ze immers nog het Manhattanplan voor de Noordwijk goed, dat voorzag in de totale sloop van een stadswijk met 12.000 inwoners. Maar al in 1969 leek het gemeentebestuur het geweer van schouder te wisselen. Later, vanaf 1977, zou het bestuur trouwens haar volledige steun verlenen aan het muurschilderingsproject in de Noordwijk.

De eerste muurschildering in Sint-Joost verscheen in 1975 op de hoek van de Kruidtuin- en Godfried Van Bouillonstraat. Nicole Boulanger (1930-2007) schilderde er *Le jour se lèvera ICI* met links een muurschildering en rechts een opschrift⁹. De muurschildering verdween in de jaren 1990 met de bouw van een nieuw hoekpand.

Le jour se lèvera ICI uit 1975 van Nicole Boulanger

De titel *Le jour se lèvera ICI* was niet zomaar uit de lucht gegrepen. Op dat ogenblik liep er in de wijk, op initiatief van de toenmalige Brusselse Agglomeratieraad, één van de allereerste stadsvernieuwingsprojecten die naam waardig. Nicole Boulanger zou drie jaar later, binnen het muurschilderingsproject van de Noordwijk, *Une journée dans la forêt* realiseren.

Het gemeentebestuur van Sint-Joost ondersteunde nog andere muurschilderingsinitiatieven. In 1980 realiseerde Dolorès Lambert *Les Femmes* bij de voordeur van de Internationale Jeugdherberg Van Gogh op de hoek van de Dwarsen Staartsterstraat. Heel recent werd wat overbleef van deze muurschildering overschilderd.

⁹ Over het werk van Nicole Boulanger biedt de website <https://nicoleboulanger.art> meer details.

Les Femmes uit 1980 van Dolorès Lambert

Sint-Joost-ten-Node schakelde bij haar gemeentelijke muurschilderingsinitiatieven ook dikwijls plaatselijke kunstenaars in. In 1982 maakte Ignace Guisset (1920-2000), samen met enkele studenten van de Academie voor Schone Kunsten van Sint-Joost de muurschildering *Le Repas des Géants* in de Liedekerkestraat bij de ingang van het pas aangelegde binnenparkje.

En vier jaar later liet het gemeentebestuur een blinde zijgevel op de hoek van de Musin- en Godfried van Bouillonstraat beschilderen met *Le balon au Jardin Botanique*. Enkele jaren terug werd deze muurschildering overschilderd met een andere.

In 1993 gaf het gemeentebestuur aan Jérôme Dayez de opdracht voor de muurschildering *Jardin Urbain* op een blinde muur bij het Bossuetplein. Later zouden er in Sint-Joost nog heel wat volgen.

Daarmee was Sint-Joost-ten-Node de eerste Brusselse gemeente die daadwerkelijk muurschilderingen hielp realiseren. Vermoedelijk speelden daarbij niet alleen de ontwikkelingen in de Noordwijk een rol, maar ook de vriendschappelijke relatie tussen burgemeester Guy Cudell en de initiatiefnemer van de muurschilderingen in de Noordwijk, François de Cugnac.

Le Repas des Géants uit 1982 van Ignace Guisset

Le balon au Jardin Botanique uit 1986

Jardin Urbain uit 1993 van Jérôme Dayez

Sint-Lambrechts-Woluwe

Maar, keren we terug naar het iets-of-wat chronologische overzicht. In de tweede helft van de jaren 1970 zorgde de komst van de Franstalige Universiteit 'Louvain-en-Woluwe' in Sint-Lambrechts-Woluwe ervoor dat er in die gemeente een nieuwe wind waaide. Dat vertaalde zich ondermeer in muurschilderingen. Op een zijgevel van sociale woningen langs de Stokkelssteenweg realiseerde Chantal Declève in 1976 *Le Paysage*. Twintig jaar later werd *Le Paysage* overschilderd met een andere muurschildering.

Le Paysage uit 1976 van Chantal Declève

Twee jaar later mocht Charline Mahy¹⁰ de enorme muurschildering *L'itinéraire Secret* realiseren op een auditoriumgevel naast de voetgangerspasserelle bij de Emmanuel Mounierlaan. Deze muurschildering bestaat nog steeds.

¹⁰ Over Charline Mahy biedt de website <https://www.charlinemahy.com/biographie> heel wat informatie.

L'itinéraire Secret uit 1978 van Charline Mahy

Le Big Truck uit 1978 van Aldo Palucci

In 1978 kreeg de Italiaanse kunstschilder Aldo Palucci (1941-2002) de opdracht om de poort van een parkeergarage in de Kaasmarkt achter de Grote Markt te beschilderen met *The Big Truck*. Later werd de poort overschilderd.

Ook rond 1980 bleef in de Marollen het aantal muurschilderingen toenemen. Op een zijmuur van een sociaal woonblok in de Miniemenbuurt schilderde Daniel De Blicquy *Le Maçon*. Deze muurschildering werd in 2013 overschilderd met een andere.

Le Maçon uit 1980 van Daniel De Blicquy

Een jaar later engageerde de toen al 68-jarige Guillemine Capart-Vaes (1913-2011) zich met twee muurschilderingen, *La Lecture* en *Fleurs et Plantes*, in de Kandelaarstraat in de Samaritainebuurt. Enkele jaren later ruimde *La Lecture* de plaats voor een nieuwbouw. *Fleurs et Plantes* bladerde langzaam af, tot nog net het silhouet van de lezende man restte.

Fleurs et Plantes uit 1981 van Guillemine Capart-Vaes

La Lecture uit 1981 van Guillemine Capart-Vaes

Een muurschildering kan ook ingeschakeld worden om een handelszaak meer zichtbaarheid te geven. In 1982 vroeg de houder van het restaurant *La Marée Haute* in de Hoogstraat 193 aan Eric Boumal om de gevel aan te passen. Maar zowel het restaurant als de muurschildering hielden het geen 10 jaar vol.

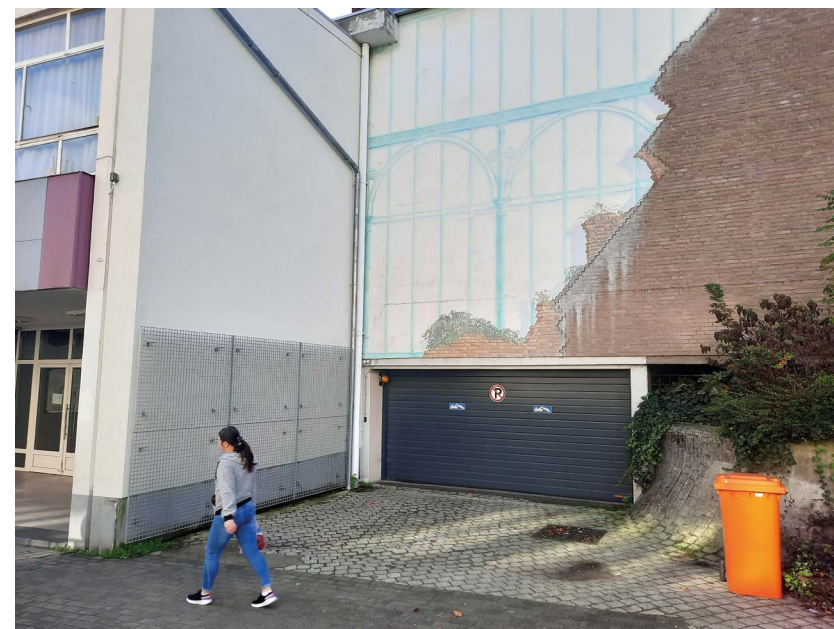

La Marée Haute uit 1982 van Eric Boumal

1981-1991

Ondertussen was het Brusselse muurschilderingsverhaal tien jaar oud. In die periode waren de meeste muurschilderingen ontstaan uit privé-initiatief. Meestal waren ze artistiek hoogstaand maar inhoudelijk eerder braaf.

Maar ook het Brusselse stadsbestuur begon zich als opdrachtgever voor muurschilderingen op te stellen. In 1983 betrokken ze Paul de Gobert bij de bouw van een sportzaal voor het Atheneum Emile Bockstael in Laken. Op de gevel langs de Reper-Vrevenstraat realiseerde hij de muurschildering *Serres Royales*. Het linkerdeel daarvan werd in 2018 overschilderd. Vandaag rest enkel een stukje van de muurschildering op de bakstenen muur rechts.

Serres Royales van Paul de Gobert in de toestand van 2022

In 1984 richtten Georgios Oreopoulos, David Vandegerde, Jean-Yves Mangnay en Renaud Pieterhons de vzw 'Art Mural' op. In de beginfase sloot ook Dolores Lambert zich bij hen aan. Art Mural zou langzaam maar zeker een belangrijke rol gaan spelen bij het tot stand komen van muurschilderingen in Brussel.

Bovendien organiseerde de toenmalige staatssecretaris van het Brusselse Gewest, Annemie Neyts-Uyttebroeck, in 1984-1986 een 'Vier-Seizoenenwedstrijd'. Deze naam verwees naar de vier thema's van het initiatief: groen in de stad, straatmobilaar, netheid en kleur. Hiermee wilde ze niet alleen kwaliteitsinitiatieven in de publieke ruimte stimuleren maar ook de gemeentelijke diensten uit hun luie, conservatieve zetels halen. Daarom bedacht ze een systeem waarbij een project diende gedragen te worden door een plaatselijk actie- en buurtcomité, maar wel het akkoord moest hebben van het gemeentebestuur en door dat bestuur moest ingediend worden. De dynamiek en originaliteit van de ene zou de andere moeten inspireren. En dat werkte.

Binnen het thema 'kleur' werden tien muurschilderingsinitiatieven goedgekeurd¹¹. Twee voorbeelden illustreren de betrokkenheid tussen een plaatselijke organisatie en een gemeentebestuur.

De eerste muurschildering was het resultaat van de samenwerking tussen het gemeentebestuur van Sint-Joost-ten-Node en de gemeentelijke Academie voor Schone Kunsten. Bedoeling was om een zwaar verwaarloosde tuinmuur in de Scailquinstraat dicht bij het Madouplein op te fleuren. Roger Caels¹² en Michèle Van Hemelen schilderden er *Fermeture Eclair*.

Fermeture Eclair uit 1986 van Roger Caels en Michèle Van Hemelen

De tweede muurschildering was het resultaat van een samenwerking tussen het gemeentebestuur van Sint-Jans-Molenbeek met een lagere school in de Ribaucourtstraat en met de vzw Art Mural. Er werd een participatietraject opgesteld waarbij de leerlingen van alle klassen tekeningvoorstellen maakten.

¹¹ Het verslag over de muurschilderingsprojecten kwamen aan bod in het tweede werkschrift 'Straatmeubel en stadskleur', geschreven door Brusselbinnenstebuiten en in 1987 uitgegeven door het Staatsecretariaat van het Brusselse Gewest.

¹² Roger Caels was de vierde en laatste kunstenaar in residentie in de atelierwoning Godfried Guffens op het Lehonplein in Schaarbeek. Hij woonde er van 1980 tot 1997.

Art Mural assembleerde deze voorstellen tot tekengehelen op zo'n manier dat alle klassen zich in het resultaat herkenden. Vervolgens bereidde Art Mural de betrokken schoolmuur voor met een kleurloze poriënvuller en tekende ze op de muur de contouren van de betrokken tekeningen. Uiteindelijk mochten de leerlingen zelf de kleuren invullen. Tenslotte mochten de kinderen van het eerste studiejaar onderaan de tekeningen een dubbele baksteenstrook inkleuren.

Schildering uit 1986 op de schoolmuur, Deken Fierensplein in Molenbeek

De ervaring leert ondertussen dat muurschilderingen die op dergelijke participatieve manier tot stand kwamen, minder onderhevig zijn aan graffiti of bekladding.

In 2015 werden de kindertekeningen op de schoolmuur overschilderd en vervangen door een reeks kleine reclamepanelen. Toen die paneeltjes op hun beurt werden verwijderd, kwamen opnieuw een paar stukjes muurschildering tevoorschijn.

Vanaf 1991

In de Brusselse muurschilderingsgeschiedenis is 1991 het volgende kantelmoment. Binnen het Brusselse stadsbestuur startte schepen Michel Van Roy met een muurschilderingsbeleid dat Brussel op de kaart moest zetten als hoofdstad van het stripverhaal. Dit gebeurde in samenwerking met het Brusselse Stripmuseum. Het initiatief zorgde voor een enorme toename van het aantal nieuwe muurschilderingen¹³. In 1991 was *Ragebol* van striptekenaar Frank Pé en uitgevoerd door Art Mural één van de allereerste muurschilderingen die op deze wijze tot stand kwam.

De originaliteit van deze muurschildering lag op twee vlakken. Eerst en vooral werd bovenaan het beeld van de muurschildering hernomen; en dat herhaalde zich telkens opnieuw. Dit Droste-effect zorgde voor een trompe-l'oeil. Het tweede element hield verband met de ligging van de muurschildering. Einde 20e eeuw werd de Bijstandswijk beschouwd als de 'homobuurt' van Brussel. Op de oorspronkelijke versie van de muurschildering werd mooi in het midden gelaten of het wandelende koppel twee mannen of een man en een vrouw waren. Maar rond 2010 werd de muurschildering gerestaureerd en daarbij verdween deze nuance spijtig genoeg.

De aanpak van de stad Brussel zou gedurende de volgende 20 jaar de muurschilderingsontwikkeling in Brussel monopoliseren. Ondertussen zijn er ruim 70 gemaakt. De inhoud richtte zich echter heel eenzijdig op stripfiguren.

Dit overzicht van de muurschilderingsgeschiedenis eindigt met een laatste privé-muurschilderingsinitiatief in de Marollen. In de Valkstraat, aan de voet van het Justiepaleis lag de Aalbessengang, een kleine 19e-eeuwse wooncité voor arbeidersfamilies. In de eerste helft van de jaren 1990 kocht iemand deze cité, knapte hem op en sloot hem af met een ijzeren hek. Op de achtermuur schilderde Evelyne de Roissart in 1995 de trompe-l'oeil hier rechts. Deze muurschildering bestaat nog steeds.

En met deze schildering is dit geschiedenisoverzicht ook rond. Diezelfde Evelyne de Roissart had immers 24 jaar eerder ook de allereerste Brusselse muurschildering gemaakt. En bovendien volgde ze een artistieke opleiding aan de Ecole Supérieur 'Le 75' waar ook heel wat artiesten waren afgestudeerd die meewerkten aan het Noordwijkproject.

¹³ De website https://nl.wikipedia.org/wiki/Lijst_van_stripmuren_in_Brussel toont een vrij volledige lijst van stripmuurschilderingen die vanaf 1991 in Brussel werden gerealiseerd.

Ook de website www.bdmurales.wordpress.com geeft een overzicht van muurschilderingen in het Brusselse Gewest.

De trompe-l'oeil uit 1995 van Evelyne de Roissaert

Noordwijk 1977-1981

Bij dit korte geschiedenisoverzicht vallen enkele zaken op:

- Tot 1991 waren het vooral privépersonen of actiegroepen die het initiatief voor muurschilderingen namen, op die van Sint-Joost-ten-Node na.
- Na 1991 geraakten de meeste nieuwe muurschilderingen in de ban van 'Brussel, hoofdstad van het stripverhaal'.
- Gedurende de voorbije 50 jaar werden nooit zoveel muurschilderingen gerealiseerd als bij dat ene muurschilderingsproject in de Noordwijk.
- De meeste Brusselse muurschilderingen waren mooi, lief, romantisch, poëtisch en intimistisch. Daarmee staken ze sterk af tegen de inhoudelijk sterk geëngageerde realisaties in het Noordwijkproject.
- Slechts twee artiesten realiseerden zowel binnen als buiten het Noordwijkproject muurschilderingen: Guillemine Capart-Vaes en Nicole Boulanger.

Deze laatste vaststelling is eigenlijk wat verwonderlijk en vraagt om wat uitleg. Bij het Noordwijkproject werden de betrokken artiesten enkel vergoed voor onkosten. Meermaals kregen ze de opdracht toegeschoven binnen een tewerkstellingsproject voor langdurig werklozen. Als gevolg daarvan werd het

Ragebol uit 1991 van Frank Pé en uitgevoerd door Art Mural

Noordwijkproject bijna uitsluitend gedragen door jonge, pas afgestudeerde, en werkloze artiesten, meestal tussen 23 en 25 jaar oud, ofwel door oudere kunstenaars die zich engageerden vanuit idealisme. Van de opdrachtgevers kregen ze alle ruimte om zich inhoudelijk uit te leven. Oudere artiesten die reeds enkele muurschilderingen hadden gerealiseerd, leefden van hun werk, en konden het zich moeilijker veroorloven om te werken tegen kostprijs.

De evolutie van 'geëngageerd' naar 'toeristisch' deed zich voor in heel wat steden en in vele landen. Enkele maanden terug waren we op vakantie op het eiland Sardinië. In het dorp Orgosolo dateren de oudste muurschilderingen uit de jaren 1970. Ze tonen het verzet tegen een groot bouwproject. Het dorpje Tinnura daarentegen telt vooral muurschilderingen uit de periode 2000 tot 2010 en haalt daarmee zelfs een vermelding in de toeristische Michelinijds.

Bibliografie

HUISMAN, Michel, *Bruxelles à mur ouverte*, Vokaer, 1980.

Een impressie van de Brusselse muurschilderingen in de jaren 1970. Beschikbaar in ondermeer de bibliotheken van AMVB en van Muntpunt.

BRUKSELBINNENSTEBUITEN, *Straatmeubel en stadskleur*, tweede werkschrift, Staatsecretariaat van het Brusselse Gewest 1987.

Met een verslag over de muurschilderingen binnen de Vier-Seizoenwedstrijd van 1984.

Beschikbaar in ondermeer de bibliotheek van Brusselbinnenstebuiten.

JORIS SLEEBUS

IS GEBOREN EN GETOGEN IN EVERE. VANAF 1975 WAS HIJ BETROKKEN BIJ DE WERKING VAN DE BRUSSELSE GIDSVERENIGING 'BRUKSELBINNENSTEBUITEN'. VANAF 1978 WERKTE HIJ ER ALS ALGEMEEN VERANTWOORDELIJKE EN DIT TOT ZIJN PENSIOEN IN 2016. MET ZIJN INTERESSES COMBINEERDE HIJ STEEDS HISTORISCH ONDERZOEK MET SOCIAAL-POLITIEKE ANALYSE. SINDE ZIJN PENSIONERING RICHT HIJ ZICH VOORAL OP BRUSSELS ONDERZOEKSWERK MET ARTIKELS, PRESENTATIES EN TENTOONSTELLINGEN, ZOALS VOOR LACA, VOOR BRUKSELBINNENSTEBUITEN, VOOR ERFGOED BRUSSEL EN VOOR AMVB.

Tot eind januari 2023:

LICHPUNT

Een tentoonstelling over 22 verdwenen muurschilderingen in de Brusselse Noordwijk uit de periode 1977-1981.

Expo in het Archief en Museum voor het Vlaams Leven te Brussel, Arduinkaai 28, 1000-Brussel.

Bezoekuren: op werkdagen van 9u tot 16u.

De toegang is gratis.
Breng uw GSM mee, dan kunt u aan de hand van QR-codes ook luisteren naar de uitleg.

Deelnemen is gratis, maar inschrijven is gewenst bij het AMVB: 02.209.06.01 of info@amvb.be.

Deze tentoonstelling omvat bijkomend nog andere luiken:
1. Elf recente schilderijen over hetzelfde onderwerp van kunstschilder Bram Borloo uit Schaarbeek.

Gegidst tentoonstellingsbezoek met uw eigen groep.
Dit is mogelijk op werkdagen tussen 9u en 16u. Maximaal aantal deelnemers, volwassenen: 10 per gids; met kinderen 5e/6e leerjaar: maximum 18 kinderen per gids. Tijdsduur: ongeveer 1u15.

www.bramborloo.tumblr.com
2. Een carrousel-projectie met 500 beelden over de muurschilderingen in de Noordwijk.
3. Een selectie uit de eigen archiefstukken van het AMVB over de Noordwijk.

Info en afspraken:
Joris Sleebus, 0476.38.15.97 of sleebusjoris@gmail.com

Gegidst tentoonstellingsbezoek op donderdag 5/01/2023 om 17u ter plaatse. Elke gidsbeurt duurt tot ongeveer 18u15.

Onze website www.lichtpunt-lueurdespoir.be zet u al op weg.

De tentoonstelling werd mogelijk gemaakt dankzij de financiële ondersteuning door de dienst 'Coördinatie Brussel' van de Vlaamse Overheid.

INITIA

KUNST EN FILOSOFIE

Frank Vanhaecke

In mei 2022 ontving het AMVB het artistiek archief van Initia vzw [BE AMVB 369]. Deze onafhankelijke vereniging werd in 1999 opgericht als particulier initiatief in het kader van Brussel 2000 Europese cultuurstad met Jan Knops als bezieler, artistiek leider en directeur.

Initia ontwikkelt en ondersteunt projecten op het terrein van kunst en filosofie, twee vakgebieden die ons in staat stellen om het innerlijke en het maatschappelijke te begrijpen. Zij zijn er zowel een uitdrukking van als een reflectie op. Initia streeft ernaar dit begrip direct of indirect te bevorderen. Het stimuleert confrontaties en reflectie, impulsen voor nieuwe inzichten en ervaringen, aanzetten tot verandering.

'Initia, het betekent zoveel als: eerste beginselen. En dat is het ook, steeds weer: een poging om binnen een specifieke context de kunst een aanvang te laten nemen en waarheid te laten ontspringen. Aan ons de oproep om de nieuw ontworpen werkelijkheden (wat de kunst en het leven betreft) te bewaren en verder te zetten.'¹

Initia organiseert tentoonstellingen, workshops, trainingen en lezingen en publiceert boeken en rapporten.

www.initia.be

Hieronder brengen we een selectie foto's van Karin Borghouts uit het project *Living* van Initia uit 2006. 'In het boek *Living. Reflecties over diversiteit en identiteit* staat de 'living', de ruimte van volwassenen bij uitstek, centraal. Het is de plaats waar de identiteit van de familie is af te lezen aan de inrichting van het interieur. Het interieur van de living laat zien wie er wonen en wat belangrijk wordt gevonden.'²

De opnames van Karin BORGHOOTS van Brusselse interieurs worden begeleid door notities van kinderen-bewoners, dagdagelijkse bedenkingen en gebeurtenissen.

¹ Frank Maet, *Encounter 2000 - 2004*, Initia, Brussel, 2005, p. 37

² *Living, reflecties over diversiteit en identiteit. Le living, réflexions sur la diversité et l'identité. The living room, reflecting diversity and identity*. Mens & Cultuur uitgevers, Gent, 2006, p. 3

Reflecties over diversiteit en identiteit - *Réflexions sur la diversité et l'identité* - Reflecting diversity and identity
fotografie, photographie, photography: Karin Borghouts - auteurs, auteurs, authors: Dieter Lesage, Johan de Vos, Jan Knops (red.)

LIVING

**Quelqu'un qui a beaucoup
de malchance peut quand
même être heureux parce
que la chance vient toujours
subitement et inattendu.**

**Iemand die veel pech heeft
kan toch gelukkig zijn
want het geluk komt altijd
onverwacht en opeens.**

**Somebody who has a lot
of bad luck can still be
happy because luck comes
unexpectedly and suddenly.**

Van Hummelen, Roeland
10 jaar, van Belgische origine
10 ans, d'origine belge
10 years, of Belgian origin

VANDAAG, woensdag ben ik om 12.00 uur thuis gekomen en heb tajine gegeten. Daarna ben ik met mijn broertje naar taekwondo gegaan. Om 19.30 ben ik met mijn nicht, die gaat trouwen, naar de kleermaker gegaan om een Marokkaanse trouwjurk te laten maken.

AUJOURD'HUI, mercredi je suis rentré à la maison à midi et j'ai mangé un tajine. Après j'ai été au taekwondo avec mon frère. A 19h30, j'étais avec ma nièce, qui va se marier, au tailleur pour faire une robe de mariée marocaine.

TODAY, Wednesday I got home at 12 o'clock and ate a tajine. After that I went to the taekwondo lessons with my brother. At 7.30 pm I went to a tailor with my niece, who's getting married, to make a wedding dress.

Azizi, Chadida,
11 jaar, van Marokkaanse origine,
11 ans, d'origine marocaine,
11 years, of Moroccan origin

VANDAAG was de juf er niet.
Haar schoonvader is dood, nu
heeft ze niemand meer van
'ouders'. Waarschijnlijk zal
ze er met carnaval ook niet
zijn, heel spijtig dus. Maar ja,
iedereen gaat ooit wel dood.
Voor de rest was alles goed.

AUJOURD'HUI, l'institutrice
n'était pas là. Son beau-
père est décédé, maintenant
elle n'a plus aucun 'parent'.
Probablement, elle ne sera
pas là non plus au carnaval,
c'est bien dommage. Mais oui,
tout le monde doit mourir à
un moment. Pour le reste tout
était bien.

TODAY our teacher wasn't
there. Her father-in-law
died, now she doesn't
have any parents anymore.
She probably won't be
there during carnival,
very regrettable. Ah well,
everybody dies sometime.
Otherwise everything was all
right

Kint, Octavia,
11 jaar, van Belgische origine,
11 ans, d'origine belge,
11 years, of Belgian origin

TE BOEK

DE HISTORISCHE ROMAN

ARCHIEF EN VERBEELDING

Frank Vanhaecke

Tot nog toe bezoek je de meeste archieven enkel op afspraak, liefst met opgave van het beoogde onderzoek en de instelling waarvoor je werkt. Enkel studenten, deskundigen, historici, archivariissen of onderzoekers-journalisten worden geacht te komen. Geen fantasten. Maar toch zou men dat inschrijvingsformulier van de archieven beter uitbreiden met 'romancier', een van de meest fantasierijke medemensen. Verbeelding in het archief?

In deze wat atypische boekbespreking een beschouwing van de historische roman en in het bijzonder *De draaischijf* van Tom Lanoye (2022); *Hubertina* van Kristien Hemmerechts (2021), *Wildevrouw* van Jeroen Olyslaegers (2020) en *De opgang* van Stefan Hertmans (2020).

Sinds enige tijd leunen de geschiedschrijving en de roman weer heel erg tegen elkaar aan. Niet dat dat zo vreemd is, de geschiedenis van de historiografie is doordrongen van narratieve inhoudslijnen, zodat het literaire aspect ervan eerder regel dan uitzondering is.

De historische roman gebruikt een historisch verifieerbaar raamwerk waarbinnen het verhaal en de plot zich afspelen. Als dusdanig is de historische roman een hybride subgenre van de roman omdat de fictieve verhaallijn verankerd wordt aan historisch werkelijke gebeurtenissen of personages. Kortweg: de historische roman vermengt feit en fictie, een activiteit die voor high class historici van de laatste 200 jaar een doorn in het oog is.

De geschiedenis

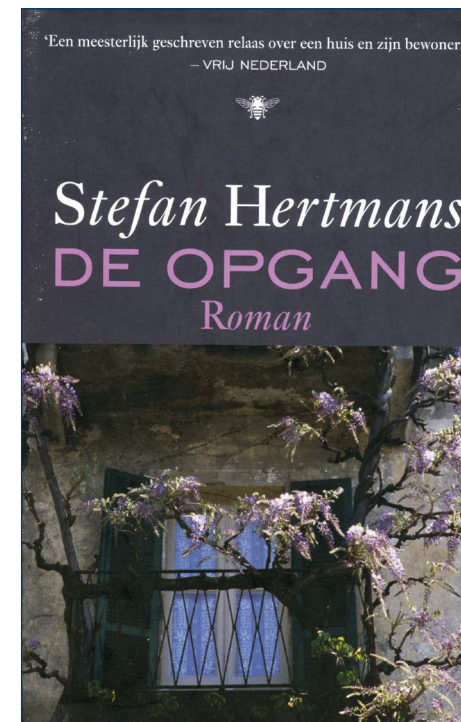
De vermenging feit/ fictie in de historiografie heeft zelf een lange geschiedenis en was zeker niet altijd problematisch. Bij de oude Grieken vielen literatuur en historiografie volledig samen. Geschiedschrijving was een literair genre van epen, heldendichten en mythes, een mythografie. Ook in de middeleeuwen wordt vooral een symbolische geschiedschrijving geschreven, geschiedenis als stichtend voorbeeld, als leerzaam verhaal, heilsgeschiedenissen. Vanaf de Renaissance wordt met een kritischer oog naar de bronnen gekeken en komt er een streven naar objectiviteit en volledigheid, die in het 19e eeuwse positivisme een climax krijgt met een grondige en wetenschappelijk uitgebouwde heu-

ristiek. Tot dan toe werd geschiedenis niet beschouwd als wetenschap, maar dat veranderde met het historicisme van Leopold von Ranke die wilde 'bloss zeigen wie es eigentlich gewesen [ist]'. De historicus moest alle waardeoordelen achterwege laten, zijn beschrijvingen dienden tot het laatste woord volledig objectief, lees: verifieerbaar te zijn. Het historicisme was van grote invloed op de verwetenschappelijking van de geschiedschrijving. Geschiedenis schrijven met een literair, politiek, ideologisch, religieus of patriotistisch doel was horror voor het historicisme.

Desondanks kon het historicisme zich nooit als een volkomen geschiedschrijving voordoen, kortweg omdat deze laatste nooit zomaar de publicatie is van het bronnenmateriaal als een uitgeprinte lijst. Geschiedschrijving (in tegenstelling tot annalen) is steeds een interpretatie van de geschiedenis. Subjectiviteit is daarbij nooit uit te sluiten omdat de geschiedschrijver het bronnenmateriaal vanuit zijn of haar situatie en eigen maatschappelijke plaats benadert en interpreteert.

Het verhaal

Geschiedschrijving ligt niet in de bronnen zelf maar in de relaties, spanningen en verhoudingen tussen die bronnen. Het is alsof de geschiedschrijver de zwartwitte feiten inkleurt naar eigen interpretatie tot een groter, samenhangend geheel. In die zin zou je de historicus als een kunstenaar kunnen beschouwen of zoals de beroemde Franse mediëvist George Duby het stelt: 'je pense d'ailleurs que mon travail relève plus de l'art que de la science'¹. De geschied-

¹ DUBY, George e.a., 'Table ronde', in *L'Arc*, nr 72 p 88

schrijver produceert nooit een oeverloos geheel zonder enige structurering, maar hij of zij zal steeds het standpunt innemen van dat van de verteller. Het is onloochenbaar dat in de moderne historiografie een sterk verhalend element zit. Tegelijk werpt dit narratieve aspect de controverse op met de analytische zijde van de strikte historiografie. Elke filosofische benadering van de historiografie legt de spanning bloot tussen 'narratief' en 'analytisch'.

De onlangs overleden archeoloog en historicus Paul Veyne stelde onomwonden: 'l'histoire est un roman vrai'². Dit is een extreem standpunt, men zou ten onrechte kunnen denken dat de geschiedenis 'geen wetenschap is maar een literair genre'³. Dat is niet zo, maar ook een geschiedenisboek zou aan een structurele verhaalanalyse kunnen worden onderworpen, in concreto een analyse van de virtualiteiten, de mogelijkheden die de schrijver-historicus tussen de bronnen heeft geschetst.

Een (wat misleidende) term die daarbij opduikt is die van de 'natural narrative', het 'levensechte verhaal', dat ten opzichte van het literaire verhaal het voordeel biedt van de afwezigheid van het probleem van de fictionaliteit. Men mag van de historicus verwachten dat hij of zij niet enkel origineel, respectvol en exhaustief met het bronnenmateriaal omgaat, maar tevens een 'objectieve' verbeeldingskracht aan de dag legt die de bronnen als ijkpunten samensmeedt tot een groter en zinvol geheel.

Net zoals bij een strikt literaire analyse zou het verhalende in de geschiedschrijving tevens kunnen worden onderzocht op enerzijds het verhaal zelf en de verhalende kracht daarvan ten aanzien van de historische werkelijkheid en anderzijds op het 'discours', de manier van vertellen, het standpunt en de aanwezigheid van de verteller en zijn behandeling van de gebeurtenissen in de tekst zelf.⁴

De historische roman

Elke goede historicus is dus noodzakelijkerwijs ook een goed schrijver en verteller. Maar wat als de zaak wordt omgedraaid? Wat als een verteller of een romanschrijver historicus wordt?

Ook de historische roman ligt in het spanningsveld van analyse en verhaal. Alleen is het uitgangspunt van de romancier anders dan dat van de historicus: waar de historicus het verhaal nodig heeft om geschiedenis te schrijven, zo

² VEYNE, Paul, *Comment on écrit l'histoire*, Seuil, Parijs, 1971, p. 10

³ LE GOFF, Jacques, 'Storia', in *Enciclopedia Einaudi* 13, 1981, p. 581

⁴ DE MEIJER, Pieter, 'De moderne historicus als literair verteller' in *Spektator. Tijdschrift voor Neerlandistiek*, jg 16, 1986-1987, p. 20

heeft de romanschrijver de geschiedenis nodig om een verhaal te schrijven. De historicus zal zich hoeden voor een al te grote subjectieve interpretatie terwijl de romancier deze juist opzoekt.

Van een romanschrijver mag je verwachten dat hij of zij gepokt en gemazeld is om het 'karakter' van de feiten te beschrijven, de temperamenten ervan. Waar een romanschrijver uit hoofde van zijn beroep zich nog het meest op toelegt is het subjectieve in de werkelijkheid, het ontdekken en beschrijven van individuele ervaringen, persoonlijk denken, voelen en streven van mensen in de grote geschiedenis. Dat vergt des te meer verbeeldingskracht, intuïtie en altruïsme.

Wanneer een romanschrijver zich opstelt als een ernstige historicus (met een zelfde streven om respectvol met de bronnen om te gaan) kan hij of zij verward worden met de historicus (die zich de moeite getroost om literair te zijn). Het onderscheid tussen beiden wordt zeer dun. In de mate dat zowel analyse als verhaal professioneel worden aangepakt kan de historische roman doorgaan voor geschiedenisboek en vice versa. Beide zijn gebaseerd op de kwaliteit van analyse en 'natural narrative'. Zowel een goede historicus als een goede historische romancier schrijven een 'juist' verhaal, lopend over een spectrum van 'zoals het gebeurd is' tot 'zoals het gebeurd had kunnen zijn'.

Romanschrijvers in het archief

In de historische roman wordt de geschiedenis gereconstrueerd vanuit het hoofd van (fictieve) personages. Er is een (ik-)verteller als subjectieve getuige van de historische gebeurtenissen.

Schrijvers en schrijfsters van historische romans buigen zich over vakliteratuur, randliteratuur en monografieën betreffende hun onderwerp, met als doel zich zo veel als mogelijk in de beoogde plaats- en tijdsgeest in te leven. Zij dienen zich onder te dompelen in al het beschikbare historische materiaal om tot in de belevingswereld van hun personage(s) zelf te komen. Het archief, zoals het museum, is daarbij een welkome poort. In het archief zijn de bronnen primair en dus zeer dicht bij het personage of de tijd. Het archief laat je toe heel nauw in te zoomen op een detail, zowel informatief als formeel qua stijl, orde en de gebruikte materialen.

Het is opvallend dat historische romanschrijvers de laatste tijd ook meer gebruik durven te maken van het archief en zich dus als rasechte historici toeleggen op de interpretatie van primaire bronnen. We nemen vier voorbeelden van recente Nederlandstalige historische romans: Tom Lanoye, *De draaischijf* (2022); Kristien Hemmerechts, *Hubertina* (2021), Jeroen Olyslaegers, *Wildevrouw* (2020) en Stefan Hertmans, *De opgang* (2020). De auteurs in kwestie gedragen zich als historici: zij publiceren, net als in een puur historisch werk, uitgebreide bibliografieën van randliteratuur en zij lijsten manuscripten, memoires, dagboeken en officiële historische documenten op uit verschillende private en publieke archieven.

Op de website van het ADVN (archief voor nationale bewegingen) staat een aldaar opgenomen interview van Stefan Hertmans met een van de getuigen in zijn boek⁵. In het nawoord van *De opgang* dankt hij verschillende andere archieven. En al gaat de autobiografisch geschreven biografie van Kristien Hemmerechts enkel over het historische personage Hubertina Aretz, haar lijst met geconsulteerde binnen- en buitenlandse archieven is indrukwekkend. Ook Tom Lanoye heeft een website met een lijst van zijn historisch materiaal, al vermeldt hij slechts één primaire bron, een filmfragment van Getty Images. In het nawoord van *De draaischijf* dankt hij ook het Letterenhuis, maar dit archief komt niet voor in zijn bibliografische lijst⁶.

Het bronnenmateriaal voor *Wildevrouw* publiceert Jeroen Olyslaegers op een specifieke blog / website, wildevrouw.be, waar de bronnen niet enkel worden opgelijst maar ook uitvoerig worden besproken. De website op zich leest als een boek.

Alle schrijvers laten zich bijstaan door historici en deskundigen, Olyslaegers

⁵ <https://advn.be/nl/nieuws/het-archief-als-paradijs-0>

⁶ <https://www.lanoye.be/sites/default/files/2022-03/De%20bronnen%20van%20de%20draaischijf-DEF.pdf>

werkt heel nauw samen met zijn vaste medewerker Stef Franck. Bij allen voel je een grote historiografische bekommernis en dezelfde ontdekkingsdrang als bij historici.

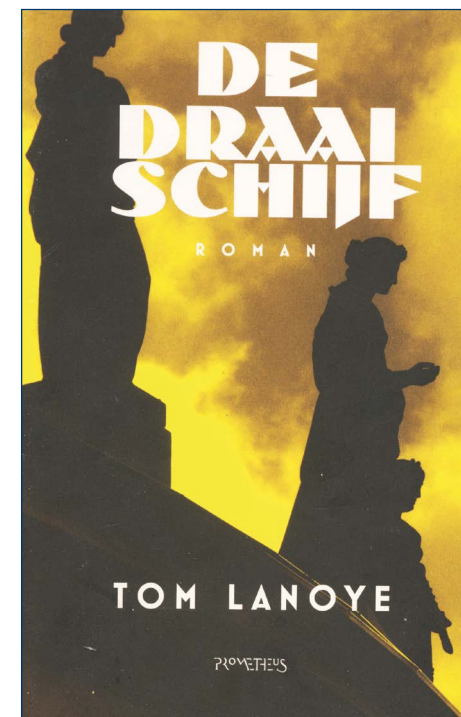
De verteller als spilfiguur

Wat is nu de verhouding van deze romans tot de historische werkelijkheid? Alles hangt af van de (fictieve) verteller van de geschiedenis in het boek en de autoriteit die deze bezit om vanuit de feiten een historische ervaringsgeschiedenis uit te schrijven of omgekeerd persoonlijke gevoelens, ambities, geluk en ongeluk te projecteren tegen de historische werkelijkheid.

De niet-fictieve en niet-historische verteller bij Stefan Hertmans is de auteur zelf, geen getuige van de geschiedenis.

De roman beschrijft hoe iemand tot zijn verbazing ontdekt dat zijn huis waar hij twintig jaar aangenaam woonde eigenlijk gebrandmerkt wordt met een nogal schunnig collaboratie- en naziverleden. De rode draad in het boek is de ontzetting, de verbazing van de auteur-verteller over dat kwalijke verleden in eigen huis en verder ook zijn nieuwsgierigheid, zijn gedrevenheid naar de feiten, het verbeteren speuren naar sporen in en rond het huis, in archieven en memoires, op talloze historische plaatsen, in urenlange interviews met getuigen.

Dit is autobiografisch maar tegelijk tuimelt de verteller in de rol van een historicus. Hij zal de perceptie van zijn huis pas kunnen bijstellen wanneer hij alles wéét. Tussen het weten in bouwt hij de gestalte van zijn vroegere woning met veel beeldingskracht terug op: vooroorlogse, oorlogse en naoorlogse momenten en situaties, conversaties en handelingen van een gezin, in huis en soms ver erbuiten. De verteller ziet, voelt hoe alles is kunnen gebeuren. Hoe

tegelijk de patine van zijn huis verandert. De verteller heeft in het verleden in de fictie geleefd van een onbesmet huis dat eigenlijk doordrongen was van keiharde niet-fictieve historische feiten die hij tussen de lijnen opvult met een fictieve dagdagelijkse substantie. In *De opgang* liggen fictie en non-fictie, autobiografie en biografie in lagen over elkaar.

Niet zo bij de drie andere auteurs, zij blijven achter de tekst. In *Hubertina* is de vertelster Hubertina Aretz zelf, de historische pastoorsmeid-verpleegster die haar verzet van tijdens de oorlog na de oorlog omzet in een felle verdediging van de collaboratie. Hemmerechts laat haar haar eigen memoires schrijven op het einde van haar leven. Aretz/Hemmerechts schrijft een *herinnering* aan haar leven. Anders dan bij Hertmans is het het hoofdpersonage dat een subjectieve interpretatie van de geschiedenis geeft, niet de auteur. Bij Hemmerechts is de intrede van de subjectiviteit tweetraps: de auteur verbeeldt zich hoe de oude Hubertina zich de jonge Hubertina verbeeldt. De enorme massa aan bronnenmateriaal dat voor *Hubertina* werd gebruikt laat Hemmerechts schijnen door de lens die de oude Hubertina voorhoudt en focust in het levensechte hoofd en het hart van de jonge Hubertina.

Bij de twee laatste schrijvers Tom Lanoye en Jeroen Olyslaeghers zijn de respectievelijke vertellers geen historische figuren maar fictieve personages, al blijven er grote verschillen tussen de twee.

De fictieve Alex Desmedt, Rik Desmedt en Lea Liebermann ondergaan in *De draaischijf* tijdens de Tweede Wereldoorlog de lafheid en nietsontziende ambities van enerzijds de theaterwereld en anderzijds de collaboratie. Het is alsof alle personages parallel aan de historische nazi-werkelijkheid opereren al worden ze er uiteindelijk wel door gestrikt. De ik-verteller in *De draaischijf* van Tom Lanoye staat losser van de historische omgeving en wordt als het ware tegen de historische feiten geprojecteerd.

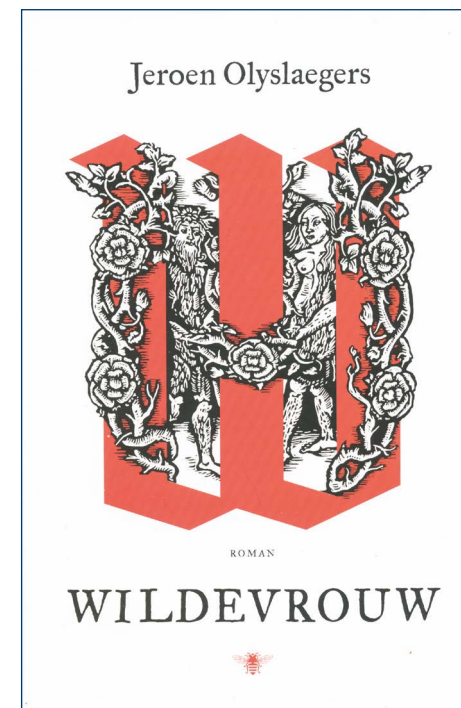
Bij Olyslaeghers is het eerder het omgekeerde: de historische werkelijkheid van de 16e eeuwse reformatie wordt in het wezen van het hoofdpersonage verweven. Het ik-personage Beer in *Wildevrouw* is in hart en ziel verbonden en afhankelijk van de tumultueuze 16e-eeuwse geschiedenis van Antwerpen. Olyslaeghers slaagt er het meest in, of waagt het meest, het bewustzijn, de gedachten, het woordgebruik, het noodlot en de exploten van zijn personage in een 'monologue interieur' te gieten waarbij elk woord, elk adjectief in het boek gekleurd lijkt te zijn met de historische werkelijkheid. De hechte vrienden en kennissen van Beer zijn voor het merendeel ook echte historische personages, zoals Abraham Ortelius, Pieter Bruegel of John Dee.

Al bij al zijn de vertellers van *Hubertina* (historisch) en van *Wildevrouw* (fictief) het meest identitair met de echte geschiedenis verbonden. Bij Hertmans en Lanoye blijken de vertellers een los-vaste verhouding te hebben met de geschiedenis. Bij de eerste is de verteller de auteur zelf, bij de laatste lijkt de verteller heel erg in zijn eigen verhaal te zitten en fungeert de geschiedenis als een soort decor dat tenslotte over de personages heen valt.

Geschiedenisboek

Hebben we nu geschiedenisboeken gelezen? Volgens de auteurs in ieder geval niet, zij vermelden allen expliciet 'Roman' op de cover, als gold het een verwittiging: wat u leest is fictie. En nochtans is dat niet helemaal waar. Deze historische romans, met een bodem aan echte feiten, *openen* de geschiedenis. Zij doen dit op een directe manier door menselijk gevoel, denken en streven heel dicht te laten aansluiten op de historische werkelijkheid. De fictie van de romancier brengt de non-fictie van de geschiedenis veel dichterbij.

Kennis van de geschiedenis loopt vandaag voor het merendeel van de mensen over historische fictiefilms en dito boeken. Het is van daaruit dat zij in contact komen met de geschiedenis, deze films en boeken zijn als poorten voor de echte historiografie. Het is duidelijk dat de historische fictie een aantrekkelijke introductie vormt tot de echte geschiedenis en er een aanzet en een ontsluiting van is. Op zich heeft dat een zeer grote historiografische waarde. De historische roman is hiermee de onontbeerlijke metgezel van de historiografie. Romanciers van Brussel en van alle landen, wees zeer welkom in het archief.

COLOFON

Zesmaandelijks tijdschrift van het
Archief en Museum voor het Vlaams leven te Brussel vzw

VERANTWOORDELIJKE UITGEVER

Erwin Eysackers, Arduinkaai 28, 1000 Brussel

HOOFDREDACTIE

Steph Feremans

EINDREDACTIE

Frank Vanhaecke

MEDEWERKERS AAN DIT NUMMER

Florian Daemen, Christopher De Keyser, Steph Feremans, Joris Sleebus, Frank Vanhaecke

REDACTIEADRES

Arduinkaai 28 1000 Brussel | ardu@amvb.be

VORMGEVING

L-INK

DRUK

Cassochrome

ISSN

1784-3111

ABONNEMENT

op *Arduin* en *@rduin* tweemaal per jaar: € 40,00, losse nummers € 25,00
KBC: 433-1062071-43 | BIC: KREDBEBB | IBAN: BE66 4331 0620 7143

*Het AMVB tracht de wettelijke voorschriften inzake auteursrecht toe te passen.
Instellingen en personen kunnen contact opnemen met de redactie indien zij menen
rechten te kunnen laten gelden.*

AMVB

Arduinkaai 28, 1000 Brussel | tel: 02 209 06 01 | www.amvb.be

Algemeen: info@amvb.be

Directie: steph.feremans@amvb.be

Archief: florian.daemen@amvb.be, christopher.dekeyser@amvb.be

Publiekswerking: mike.carremans@amvb.be

Arduin: ardu@amvb.be (redactionele vragen en opmerkingen)

*De leeszaal van het AMVB is gedurende de weekdays toegankelijk van 9.00 tot 16.00 uur
en op afspraak, gesloten tijdens het weekend en op feestdagen.*